

Dinko Župan

(Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije,
Srijema i Baranje, Slavonski Brod)

BOOKS I HAVE READ - DORA PEJAČEVIĆ KAO ČITATELJICA

UDK 028(497.5)''1902/1921''

78.071 Pejačević, D.

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 27. 4. 2012.

Na osnovi sačuvanog dnevnika čitanja (*My Book Record*) Dore Pejačević (1885-1923) u radu se nastoji prikazati skladateljičin čitateljski profil. Autor iz vizure povijesti čitanja analizira što, koliko, kada i gdje je skladateljica čitala, te kako je ocjenjivala i doživljavala djela koja je čitala. Knjige koja je Dora Pejačević čitala autor je podijelio prema određenim kategorijama: jezik na kojem su knjige tiskane, djela prema disciplinarnim područjima, autori knjiga prema spolu i državama. Kao prilog radu autor donosi transkripciju najveće cjeline skladateljičinog dnevnika koja nosi naslov „Books I have read“ (1902-1921).

Ključne riječi: Dora Pejačević, povijest čitanja, osobno čitanje, dnevnik čitanja, knjige, književnost, filozofija, glazba, Našice.

Uvod

Tematika vezana uz povijest čitanja u hrvatskoj je historiografiji sve do kraja 20. stoljeća bila vrlo slabo istražena i tek je unazad desetak godina objavljeno više radova i knjiga vezanih uz problematiku povijesti čitanja.¹ Velike

¹ Zahvaljujući ponajviše radovima i knjigama Zorana Velagića, Jelene Lakuš i Aleksandra Stipčevića u hrvatskoj je historiografiji unazad desetak godina otvoreno niz novih tema vezanih uz povijest čitanja. Vidi npr. ove radove i knjige: Zoran Velagić, „Nekoliko vidova prosvjetnog rada na hrvatskom sjeveru osamnaestog stoljeća“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 17 (2000), 111-131; Jelena Lakuš, „Jozefinistički duh i katekizmi prve polovine 19. stoljeća u Dalmaciji“, *Croatica Christiana Periodica* 59 (2007), 67-84; Zoran Velagić, „Važnost čitanja i slavonska knjiga 18. stoljeća“, *Osječki zbornik* 28 (2007), 303-310; Aleksandar Stipčević, *Socijalna povijest knjige u Hrvata*, II. i III. knjiga (Zagreb, 2005, 2008); Jelena Lakuš, „Reading Societies and their Social Exclusivity: Dalmatia in the First Half of the 19th century“, *Libellarium* 1/1

praznine u istraživanju povijesti čitanja u tih su zadnjih desetak godina pored rijetkih povjesničara i povjesničarki popunjavali i istraživači i istraživačice povijesti književnosti, bibliotekarstva, pedagogije i kulturalne antropologije.² Taj multidisciplinarni interes za povijest čitanja prati trendove u svjetskoj historiografiji unutar koje se istraživanje povijesti čitanja razvija u više smjerova i grana prema svim humanističkim i društvenim disciplinama, pa se danas povijest čitanja ne može vezati samo uz jednu disciplinu jer su teme koje se istražuju uglavnom interdisciplinarne.³ Prilikom istraživanja povijesti čitanja pokušava se odgovoriti na brojna pitanja vezana uz fenomen čitanja (tko, što, koliko, gdje, kada, kako i zašto čita). Istraživači/ce povijesti čitanja u središte svoga istraživanja stavljaju čitatelje i čitateljice, koje istražuju kroz opće čitateljske modele, na primjer puritansko čitanje u 17. stoljeću, ali i kroz individualne prakse čitanja u kojima se čitanje poima kao „intiman jedinstven čin“.⁴ Tako se istraživači/ce čitanja bave socijalnim kontekstom čitanja, na primjer što, kako i koliko čitaju određeni slojevi društva (klasno čitanje), ali i pojedinačnim čitanjima, na primjer što, kako, gdje i kada čitaju određeni pojedinci (individualni profili čitatelja). Istražuju se i raznolike prakse čitanja koje su prisutne u određenom razdoblju i kod određene skupine ljudi, na primjer

---

(2008), 51-74; Zoran Velagić i Andrej Kristek, „Čitatelji, knjige i tekstovi: oblici interakcije“, *Osječki zbornik* 29 (2009), 337-346. i Jelena Lakuš, „Pisac i čitatelji: fenomen posveta kolektivnom čitatelju u Dalmaciji u prvoj polovici 19. stoljeća“, *Libellarium* III/1 (2010), 29-42. Za istraživanje povijesti čitanja korisne su i dvije knjige Vlaste Švoger u kojima je, pored ostalih tema vezanih uz novinstvo, istražena i problematika čitanja novina sredinom 19. stoljeća u Hrvatskoj. Vidi Vlasta Švoger, „*Südslawische Zeitung*“ 1849-1852. *Organ nove epohe kod Južnih Slavena* (Zagreb, 2002) i *Zagrebačko liberalno novinstvo 1848-1852. i stvaranje moderne Hrvatske* (Zagreb, 2007).

² Vidi npr. ove knjige i radove: Bruno Dobrić, *Kultura čitanja i nacionalni pokreti. Čitalačka društva i knjižnice u Puli u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća* (Pula, 2003); Vinko Brešić, *Čitanje časopisa. Uvod u studij hrvatske književne periodike 19. stoljeća* (Zagreb, 2005); Štefka Batinić, „Crna pedagogija u hrvatskim dječjim časopisima 19. stoljeća“, *Analiza za povijest odgoja* 4 (2005), 37-47; Marina Protrka, *Stvaranje književne nacije. Oblikovanje kanona u hrvatskoj književnoj periodici 19. stoljeća* (Zagreb, 2008); Marijana Tomić, „Knjižarski katalozi kao izvori za povijest knjige: primjer kataloga Novoselske knjižare u Zagrebu (1794-1825)“, *Libellarium* I/2 (2008), 161-179; Marijana Hameršak, „Višestruki odnosi i neočekivani ishodi: prvo stoljeće hrvatske dječje književnosti iz vizure povijesti čitanja, knjige i djetinjstva“, *Časopis za suvremenu povijest* 3 (2009), 783-804. i Nada Topić, „Profil profesionalnog čitatelja: čitateljske prakse Ive Vojnovića“, *Libellarium* III/2 (2010), 153-182.

³ O problematici povijesti čitanja vidi: *A History of Reading in the West*, ur. Guglielmo Cavallo i Roger Chartier (Cambridge, 1999), Alberto Manguel, *Povijest čitanja* (Zagreb, 2001) i *The History of Reading – Routledge Literature Readers*, ur. Shafquat Towheed, Rosalind Crone i Katie Halsey (London, 2010).

⁴ Vidi Roger Chartier, „Tekstovi, tiskanje, čitanja“, u: *Nova kulturna historija*, ur. Lynn Hunt (Zagreb, 2001), 216, 228. Dobar primjer rekonstrukcije individualnog čitateljskog profila dala je Nada Topić svojom analizom korespondencije Ive Vojnovića. Vidi Topić, „Profil profesionalnog čitatelja: čitateljske prakse Ive Vojnovića“, 153-182. Više o problematici individualnog čitanja vidi u *The History of Reading – Routledge Literature Readers*, 323-373.

čitanje naglas i čitanje u sebi. Istražuje se i generacijsko čitanje, odnosno što i kako čitaju djeca, mladi i stariji čitatelji. Čitaonice, kavane i parkovi kao mješta javnog čitanja također su predmet istraživanja, a istražuju se i privatni prostori za čitanje kao što su spavaće sobe, na primjer čitanje u krevetu. Rodno čitanje je također fenomen koji se istražuje, pa se tako istražuje žensko čitanje, na primjer ograničenja čitanja za žene i taktike izbjegavanja tih ograničenja. Interakcija čitatelja s knjigom istražuje se na dvostruki način, u prvom načinu istraživanja naglasak je na knjizi kao materijalnom objektu, a u drugom načinu istraživanja naglasak je na odnosu čitatelja s tekstem knjige.⁵ Tako se unutar knjiga istražuju tragovi koje su čitatelji ostavljali prilikom čitanja, na primjer bilješke i podcrtavanja. Izvori koji se koriste prilikom istraživanja čitateljskih navika i praksi su brojni, a glavni su izvori katalozi posudbenih knjižnica, knjižarski katalozi, knjige iz obiteljskih i javnih biblioteka, osobni dnevници, memoari i korespondencije.

Sačuvani dnevnik čitanja skladateljice Dore Pejačević (1885-1923) jedan je od rijetkih izvora takve vrste u Hrvatskoj.⁶ Naime, svoj dnevnik čitanja skladateljica je pisala u posebnoj tvrdo ukoričenoj bilježnici-knjižici tiskanoj na engleskom jeziku koja nosi naslov *My Book Record* (Moje bilješke o

⁵ Više o tom dvostrukom načinu istraživanja vidi u Velagić i Kristek, „Čitatelji, knjige i tekstovi“, 337-338. O istraživanju raznolikih praksi čitanja u okviru nove kulturalne povijesti vidi: Chartier, „Tekstovi, tiskanje, čitanja“, 214-239; Robert Darnton, „History of Reading“ i Peter Burke, „A Note on Recent Histories of Reading“, u: *New Perspectives on Historical Writing*, ur. Peter Burke (drugo izdanje, Cambridge, 2001), 157-186. i Peter Burke, *Što je kulturalna povijest?* (Zagreb, 2006), 69-73.

⁶ Dora Pejačević rođena je u Budimpešti 10. rujna 1885. godine, a djetinjstvo je provela u Našicama u dvorcu svoje grofovske obitelji. Djed Dore Pejačević grof Ladislav Pejačević (1824-1901) bio je hrvatski ban od 1880. do 1883. godine. Skladateljičin otac grof Teodor Pejačević (1855-1928) bio je župan Virovitičke županije od 1886. do 1901. godine, a od 1903. do 1907. godine obnašao je dužnost hrvatskog bana. Dorina je majka bila mađarska barunica Lilla Vay de Vaya (1860-1942), a baka s očeve strane bila je mađarska barunica Gabriella Döry (1830-1913). Dora Pejačević svoje je prvo glazbeno djelo skladala s 12 godina, a kasnije se privatno usavršavala u Zagrebu kod Václava Humla (violina) i Ćirila Juneka (teorija), te u privatnoj glazbenoj školi Dragutina Kaisera. Praksu privatnog obrazovanja nastavila je i tijekom usavršavanja u Dresdenu i Münchenu. Tako je u Dresdenu učila kod Percya Sherwooda (kontrapunkt) i Hansa Petrija (violina), a u Münchenu kod Waltera Courvoisiera (kompozicija). No, ta je glazbena poduka bila sekundarna u njenom usavršavanju, jer je svoju glazbenu spremu uglavnom stekla upornim individualnim radom. U povijest hrvatske glazbe ušla je kao prva skladateljica, te autorica *Koncerta u g-molu za glasovir i orkestar* (1913) i *Simfonije u fis-molu za veliki orkestar* (1916/7, 1920). Pred kraj života živjela je u Münchenu sa suprugom Ottomarom von Lumbeom s kojim se vjenčala u Našicama u rujnu 1921. godine. Mjesec dana nakon što je rodila sina Thea umrla je u Münchenu 5. ožujka 1923. godine od komplikacija izazvanih porodom. Opširnije o životu i djelu Dore Pejačević vidi: Koraljka Kos, *Dora Pejačević* (Zagreb, 1982) i *Dora Pejačević* (Zagreb, 2008).

knjigama).⁷ Taj tiskani dnevnik čitanja ima numerirane stranice i podijeljen je u tri cjeline: *Books I have read* (Knjige koje sam pročitao/la), *Books I wish to read* (Knjige koje želim čitati) i *Books worth reading* (Knjige vrijedne čitanja). U prvoj cjelini nalaze se dvije različite tablice, koje se ponavljaju na svake dvije stranice. Na lijevoj strani dnevnika u tablicu se upisuju naslovi i autori pročitanih djela, a na desnoj strani u tablicu se upisuju datumi čitanja, te bilješke i komentari vezani uz pročitane knjige. U gornjem dijelu tih tablica nalaze se prigodni citati i aforizmi na engleskom jeziku kao što su na primjer citati Johna Milтона („A good book is the precious life-blood of master-spirit.“) i Johna Ruskina („A good book ... is a provision for life, and for the best part of us.“).⁸ Pored Milтона i Ruskina tu su citirani i Montaigne, Shakespeare, Bacon, Shelley, Dickens, Locke, Emerson i brojni drugi književnici i filozofi. Drugi dio dnevnika sadrži samo jednu tablicu koja se nalazi na svim stranicama, a u nju se upisuju autori i naslovi knjiga koje se namjeravaju čitati, te tko je preporučio knjige za čitanje. U prvom dijelu dnevnika (*Books I have read*) Dora Pejačević je ispisala 73 stranice, a u drugom dijelu (*Books I wish to read*) 11 stranica. U trećem dijelu tiskanog dnevnika izdavač je u nekoliko kategorija razvrstao knjige koje vlasniku/ci dnevnika preporučuje za čitanje (*Books worth reading*). Preporučene knjige izdavač je podijelio u 11 kategorija: teologija i religija (31 naslov), filozofija i znanost (37 naslova), povijest (39 naslova), biografija (31 naslov), putovanje i pustolovina (36 naslova), eseji i raznolika djela (54 naslova), umjetnost (29 naslova), humor (25 naslova), poezija (52 autora/ica i naslova), standardna beletristika (51) i moderna beletristika (64 naslova). Uz te popise knjiga nalazi se i prostor predviđen za navođenje

⁷ *My Book Record* Dore Pejačević čuva se u Zbirci arhivske građe Hrvatskog glazbenog zavoda (HGZ) u sklopu ostavštine Dore Pejačević, HGZ VII, 3. *My Book Record* izdala je izdavačka kuća *McCaw, Stevenson & Orr Limited* (Belfast-London) prema izdavačkoj seriji irske tvrtke *Marcus Ward & Co.* iz Belfasta. Ta je irska izdavačka tvrtka tijekom druge polovice 19. stoljeća bila poznata i po drugim tiskarskim i knjižarskim proizvodima kao što su knjige sa slikama u boji, školske knjige, bilježnice za školu, putnički vodiči, razglednice, božićne čestitke, kalendari i albumi za fotografije. Zbog lošeg poslovanja tvrtka je 1899. godine prestala s radom, a njena brojna izdavačka prava kupila je tvrtka *McCaw, Stevenson & Orr Limited*. Vidi Gillian McIntosh, „Marcus Ward & Co. of Belfast“, u: *The Irish Book in English 1800-1891*, ur. James H. Murphy (Oxford, 2011), 129-135. Zanimljivo je da se i danas mogu kupiti slične bilježnice-dnevniči na engleskom jeziku koje nose naslove „My Reading Diary“ i „A Book Lover's Diary“.

⁸ *My Book Record*, 26, 39. Prilikom svih navođenja stranica iz dnevnika koristit ću izvorni termin - *My Book Record*. Koraljka Kos u svojim knjigama i radovima za skladateljčin dnevnik koristi termin *Dnevnik pročitanih knjiga*. No, skloniji sam terminu dnevnik čitanja, jer je iz drugog dijela dnevnika (*Books I wish to read*) vidljivo da dio knjiga koje je Dora Pejačević željela pročitati nije pročitala. Također u tom dijelu dnevnika od 89. do 92. stranice skladateljica je uglavnom upisivala samo autore koje je namjeravala čitati. S druge strane dnevnik čitanja je puno širi termin jer se može odnositi i na časopise i druge tiskovine, a Dora Pejačević je u dnevnik uglavnom upisivala knjige, jedini je izuzetak desetak političkih brošura. Stoga, preciziranje termina za skladateljčin dnevnik smatram otvorenim za daljnju raspravu.

novih naslova, ali skladateljica u tom dijelu dnevnika nije ništa pisala nego je samo na nekoliko mjesta križićem označila knjige koje je namjeravala čitati s tih popisa. Od izdavačevih 449 preporučenih naslova skladateljica je pročitala samo 14 naslova, što nam govori da ti popisi nisu utjecali na njen izbor štiva za čitanje. Dora Pejačević se u izboru knjiga za čitanje uglavnom oslanjala na vlastite čitateljske interese, te na preporuke svojih prijateljica.⁹ Tiskani dnevnik čitanja skladateljica je možda dobila od svoje prisne prijateljice i vršnjakinje Sidonije Nádherný von Borutin (1885-1950) koja je svoj osobni dnevnik pisala na engleskom jeziku, a i sama je u jednoj svojoj knjižici-bilježnici, između ostalog, zapisivala i sažete prikaze pročitanih knjiga. Ili je možda *My Book Record* skladateljica dobila od svoje engleske guvernante Davison, koja ju je učila engleski i francuski jezik i bila njena vjerna pratilja.¹⁰

Do sada je skladateljčin dnevnik čitanja bio predmet djelomične analize u radovima naše najbolje poznavateljice Dore Pejačević akademkinje Koraljke Kos. Ona je u svojim knjigama i radovima prva ukazala na veliku kulturnu vrijednost skladateljčinog dnevnika, te naglasila potrebu za njegovom detaljnijom analizom.¹¹ U knjizi iz 1982. godine Koraljka Kos je skladateljčin dnevnik čitanja najviše koristila prilikom analize odnosa Dore Pejačević i austrijskog književnika Karla Krausa, a dnevnik joj je bio i izvor iz kojeg dobila potvrdu o Dori Pejačević kao vagnerijanki.¹² Dnevnik čitanja Koraljka Kos je koristila i tijekom istraživanja utjecaja Rilkeova pjesništva na Dorino glazbeno stvaralaštvo, te je u tom istraživanju pozornost usmjerila na Rilkeova djela u Dorinom dnevniku čitanja.¹³

U ovom ću radu pokušati skicirati i druge čitalačke interese Dore Pejačević. Djela koja je čitala podijelit ću prema disciplinarnim područjima, a autore koje je čitala prema spolu i državama u kojima su živjeli. Osim toga prikazat ću kada i koliko je skladateljica čitala u određenim godinama i mjesecima, te gdje je sve čitala. Koliko to komentari omogućuju pokušat ću prikazati i kakva je bila njena interakcija s pročitanim tekstom, odnosno kako je ocjenjivala i doživljavala djela koja je čitala. Komentari i bilješke u dnevniku čitanja Dore Pejačević nisu bili česti, a sastojali su se od nekoliko riječi ili jedne rečenice.

⁹ Prijateljice koje su joj preporučivale knjige za čitanje bile su: Sidonija Nádherný von Borutin, Rosa Lumbe-Mladota, Müdi Drašković, Elsa i Mariette Szentkereszty. *My Book Record*, 82-85.

¹⁰ Vidi Davor Merkaš, „Strogo kontrolirani tragovi: Uz novopronađene dokumente o Dori Pejačević u ostavštini Sidonije Nádherny von Borutin“, *Arti musices* 32/1 (2001), 4. i Kos, *Dora Pejačević* (2008), 8.

¹¹ Vidi Koraljka Kos, „Dora Pejačević i Rainer Maria Rilke“, u: *Muzikologija bez granica* (Zagreb, 2010), 408. i Kos, *Dora Pejačević* (1982), 20.

¹² Vidi Kos, *Dora Pejačević* (1982), 24-25, 28-29, 39.

¹³ Vidi Kos, „Dora Pejačević i Rainer Maria Rilke“, 405-427.

Najčešće bilješke o čitanim knjigama bile su one od nekoliko riječi poput: dobro napisano, nezaboravna knjiga, vrlo lijepo, omiljena knjiga i pročitala na putovanju. Iako se unutar obitelji Pejačević najviše govorilo mađarskim jezikom, bilješke o pročitanim knjigama skladateljica je pisala na njemačkom jeziku kojim se također govorilo u njenoj obitelji.¹⁴ No, mađarski je imao primat u obiteljskoj komunikaciji jer su i skladateljčina majka i baka s očeve strane bile mađarske barunice. Da je Dori Pejačević kao četrnaestogodišnjakinji bila bliska mađarska nacionalna povijest saznajemo iz spomenara-leksikona njene prijateljice Sidonije Nádherný von Borutin. Naime, Dora je u tom leksikonu kao omiljenu povijesnu ličnost navela prvog mađarskog kralja Stjepana I.¹⁵ Dnevnik čitanja skladateljica je pisala na njemačkom jer je taj jezik bio njen prvi jezik i na njemu je komunicirala sa svojim prijateljicama i poznanicima. To je vidljivo iz skladateljčinih sačuvanih pisama koja su gotovo sva pisana na njemačkom jeziku. Kao srednjoevropska umjetnica i intelektualka Dora Pejačević je bila upućena na njemački kao svoj primarni jezik, jer je taj jezik bio glavni jezik komunikacije u brojnim srednjoevropskim kulturnim krugovima. Osim toga u Slavoniji se njemački jezik puno duže zadržao u javnoj i privatnoj komunikaciji nego u drugim dijelovima kontinentalne Hrvatske. Tako je u Osijeku početkom 20. stoljeća njemački i dalje bio dominantan jezik u javnoj komunikaciji, a u godini kada je Dora Pejačević počela pisati svoj dnevnik čitanja (1902) Osijek je dobio svoje prve novine na hrvatskom jeziku.¹⁶ Prema navedenim djelima u dnevniku čitanja skladateljica je knjige čitala na njemačkom, engleskom, francuskom, mađarskom i talijanskom jeziku, dok je ruske i skandinavske autore čitala u njemačkom prijevodu. U svoj dnevnik čitanja Dora Pejačević nije upisala niti jednu knjigu na hrvatskom jeziku, a u čitavom se dnevniku navodi samo jedan autor iz Hrvatske, kojeg čita na njemačkom jeziku.¹⁷

Budući je skladateljica školovana u kućnom aranžmanu te nije pohađala redovnu školu, pitanje je koliko je dobro vladala hrvatskim jezikom. Naime, unutar obiteljskog dvorca u Našicama postojala je školska soba u kojoj su pri-

¹⁴ Renata Bošnjaković, *Knjižnica Pejačević u Našicama* – Katalog izložbe (Našice, 2003), 15.

¹⁵ Merkaš, „Strogo kontrolirani tragovi“, 6-7.

¹⁶ Vidi Vlado Obad, „Srednjoevropska književnost slavonske provenijencije“, u: *Slavonija, Baranja i Srijem vrela europske civilizacije* – prvi svezak (Zagreb, 2009) 572.

¹⁷ Riječ je o gimnazijskom profesoru Milovanu Grbi (1881-1941) koji je 1913. godine doktorirao na Filozofskom fakultetu u Beču. Prije početka prvog svjetskog rata napustio je Hrvatsku i otišao u Švicarsku, a 1919. godine objavio je politički spis *Freiheit den Serben, Kroaten und Slovenen*. Dora Pejačević je taj politički spis od pedesetak stranica čitala u veljači 1920. godine (*My Book Record*, 76.). O Milovanu Grbi kao političaru Narodne radikalne stranke vidi u radu Ivica Miškulina „Milovan Grba i hrvatsko-srpski odnosi – pogled radikalnog političara iz Hrvatske“, u: *Dijalog povjesničara-istoričara* 9 (Zagreb, 2005), 155-173.

vatne učiteljice i učitelji učili djecu iz obitelji Pejačević.¹⁸ Skladateljčino nepohađanje redovne škole nije bilo izuzetak u aristokratskim i višim građanskim slojevima društva. Tako je na primjer Ivana Brlić Mažuranić, unuka bana Ivana Mažuranića, pokretača modernizacije hrvatskog školstva, pohađala samo dva razreda djevojačke škole a ostalu je izobrazbu dobila kroz privatnu poduku. No, na kraju svake školske godine i učenici koji su se obrazovali u kućnom aranžmanu morali su polagati godišnje ispite u kojima se tražilo i poznavanje hrvatskog jezika, osim ako je Dora Pejačević kao privilegirana privatna učenica bila oslobođena te obaveze. Da je skladateljica ipak vladala hrvatskim jezikom znamo iz tri pisma koje je poslala kolegi Antunu Dobroniću, a to su ujedno i jedina sačuvana pisma Dore Pejačević na hrvatskom jeziku.¹⁹ Doru Pejačević kao čitateljicu tijekom gotovo dva desetljeća nije privukla hrvatska literatura niti su je za čitanje zainteresirali hrvatski književnici. No, to u njenom slučaju i nije tako neobično ako se uzme u obzir da je na mađarskom jeziku, koji joj je bio puno bliži nego hrvatski jezik, u ta dva desetljeća pročitala samo četiri djela od tri autora. Dorina poliglotska kompetentnost i materijalna situiranost kao čitateljicu su je činili neovisnijom i slobodnijom u biranju knjiga za čitanje, što je osobito došlo do izražaja u razdoblju kada se oslobodila roditeljske paske i odgajateljskog nadzora, a koja je djela skladateljica birala za čitanje od 1902. do 1921. godine prikazat ću u narednim poglavljima.

Čitanje Dore Pejačević prije 1902. godine

Dora Pejačević dnevnik čitanja počinje pisati 1902. godine, kada je imala 16 ili 17 godina jer ne navodi mjesec s kojim je započela vođenje dnevnika. Na pitanje što je Dora Pejačević čitala do svoje šesnaeste godine teško je dati pouzdan odgovor. Naime, malo je čitalačkih tragova iz njenog ranijeg života

¹⁸ Bošnjaković, *Knjižnica Pejačević*, 14. i Kos, *Dora Pejačević* (1982), 17.

¹⁹ Vidi Rajka Dobronić-Mazzoni, „Uz 100. obljetnicu rođenja Dore Pejačević: pisma Dore Pejačević Antunu Dobroniću“, *Arti musices* 17/1 (1987), 137-142. Na nesigurnost skladateljčinog izražavanja hrvatskim jezikom upućuje i jedna tablica u kojoj je Dora Pejačević ispisala naslove svojih šest glasovirskih minijatura iz 1903. godine (*Sechs Phantasiestücke*). Naime, na jednom listu umetnutom u dnevnik čitanja skladateljica je u tablici, koju je sama napravila, ispisala naslove svojih glasovirskih skladbi na četiri jezika. U prvom stupcu naslovi su napisani na njemačkom jeziku (Deutsch), u drugom na francuskom (Französisch), u trećem na engleskom (Englisch) i četvrtom na hrvatskom jeziku (Kroatisch). Iz tablice je vidljivo da je njemački jezik skladateljici bio primarni jezik, ali i da je odlično poznavala francuski i malo manje engleski jezik, dok je kod imenovanja naslova na hrvatskom jeziku bila vrlo nesigurna. Tako je za skladbu *Sehnsucht* (fr. *Désir*, eng. *Longing*) uz hrvatski naslov *Težnja* navela još tri moguća značenja te njemačke riječi (želja, žudnja i čežnja). Za naslov skladbe *Klage* (fr. *Plainte*, eng. *Complaint*) izabrala je hrvatsku riječ *Tužba*, a u zagradi je navela još tri moguća značenja (žalba, tugovanje i jauk). Šestu glasovirsku skladbu (njem. *Wahn*, fr. *Délire*, eng. *Frenzy/Fancy*) imenovala je hrvatskom riječju *Klapa*, a u zagradu je stavila danas prihvaćeni naslov za tu skladbu *Tlapnja*.

na osnovi kojih bismo mogli dobiti pouzdanu sliku o tome što je skladateljica čitala u djetinjstvu. Iz sačuvanog kataloga obiteljske knjižnice Pejačević vidljivo je da je obiteljska knjižnica sadržavala velik broj knjiga za djecu i školsku mladež, riječ je o 334 knjige.²⁰ No, taj je katalog sastavljen 1935. godine pa ne može biti pouzdan izvor za rekonstrukciju Dorinog čitanja kao djevojčice, a i samo postojanje knjiga u nekoj privatnoj knjižnici ne znači da su one bile i čitane. Među sačuvanim knjigama obiteljske knjižnice Pejačević pronađena je samo jedna knjiga s potpisom Dore Pejačević, a riječ je o školskoj vježbanki njemačkog jezika pomoću koje je Dora Pejačević usavršavala svoje znanje njemačkog jezika.²¹

Drugi trag koji nam može nešto reći o Dorinom čitanju prije 1902. godine spomenuti je spomenar-leksikon njene prijateljice Sidonije Nádherný von Borutin. U tom spomenaru Dora je kao najdražeg junaka iz poezije navela Jancsija Kukoriczu.²² Što znači da je čitala narativnu poemu *János vitez* (1845) mađarskog pjesnika Sándora Petőfija (1823-1849).²³ To je bajkovita priča o mladom pastiru koji tragajući za ljubavlju i boljim životom prolazi kroz niz teških iskušenja dok napokon ne uspije ostvariti ljubav sa svojom djevojkom Iluskom. Pored Sándora Petőfija spomenar Dorine prijateljice nam otkriva i druge pisce koje je Dora čitala. Tako je u rubrici omiljeni književnik navela književnika Hoffmanna. Budući da je skladateljica navela samo prezime prvo sam pomislio da je riječ o njemačkom romantičarskom piscu i glazbeniku Ernstu Theodoru Amadeusu Hoffmannu (1776-1822). E. T. A. Hoffmann je pisao fantastične pripovijetke kao što je pripovijetka *Pješčuljak* o mitološkom pučkom liku koji djeci sipa pijesak u oči i tako im donosi san, te romane kao što je *Đavolji eliksir* (1816).²⁴ Da bi to mogao biti Ernst Hoffmann sugeriralo mi je i to što je njegova pripovijetka „Majstor Martin bačvar i njegovi momci“ inspirirala Richarda Wagnera za njegove *Majstore pjevače*, a glazbenik Jacques Offenbach skladao je fantastičnu operu *Hoffmannove priče* inspiriranu piščevim pripovijetkama. Pored toga i sam je Hoffmann bio glazbenik, zalju-

²⁰ Katalog/popis knjiga iz 1935. godine čuva se u Zavičajnom muzeju Našice. Više o tom popisu knjiga vidi Bošnjaković, *Knjižnica Pejačević*, 13-14, 18. O knjižnici obitelji Pejačević vidi i u proširenom radu Renate Bošnjaković, „Knjižnica Pejačević u Našicama“, *Osječki zbornik* 27 (2004), 249-267.

²¹ *Lehrbuch für den gesamten deutschen Sprachunterricht an Realschulen mit Übungsaufgaben* (Regensburg, 1889). Na tu vježbanku s Dorinim potpisom uputila me kolegica Renata Bošnjaković.

²² Merkaš, „Strogo kontrolirani tragovi“, 6-7.

²³ Zanimljivo je da je Friedrich Nietzsche, omiljeni filozof Dore Pejačević, u svojim mladenačkim danima skladao na stihove Sándora Petőfija.

²⁴ Vid Ernst Theodor Amadeus Hoffmann, *Pješčuljak* (Zagreb, 2009) i *Đavolji eliksir* (Zagreb, 1997). Više o E. T. A. Hoffmannu vidi u *Njemačka književnost*, ur. Viktor Žmegač (Zagreb, 1986), 103-105.

bljenik u Mozarta zbog kojeg je svoje ime Wilhelm promijenio u Amadeus. No, Dora je prilikom pisanja toga spomenara bila jako mlada, gotovo djevojčica, a nije bila ni vagnerijanka jer je kao omiljene glazbenike navela Edvarda Griega i Roberta Schumanna.²⁵ Budući je u toj dobi bila pod jakim nadzorom svojih odgajateljica, malo je vjerojatno da bi joj njena guvernanta dozvolila čitanje Hoffmannovih potpuno neobičnih i pomaknutih priča koje su inspirirale književnike kao što su Edgar Allan Poe i Franz Kafka.

Ta dimenzija nadzora i kontrole čitanja vrlo je bitna u istraživanju ženskog čitanja u 19. i početkom 20. stoljeća. Naime, tadašnji je građanski patrijarhalni sustav kroz svoje norme ponašanja nastojao iskorijeniti svako neprihvaćeno čitanje koje bi moglo ugroziti poželjni ženski identitet. Kulturološka konstrukcija poželjnog ženskog identiteta svodila se na odgojnu izgradnju određenih „ženskih“ osobina kao što su: šutljivost, čednost, krotkost, pokornost, prostodušnost, umiljatost i sramežljivost.²⁶ Stoga su brojni pedagogi tijekom druge polovice 19. stoljeća svakoj djevojci sugerirali da čita „one knjige, koje će ju poučiti o dužnosti supruge, kućanice i majke, koje će ju upoznati sa liepom i plemenitom ali težkom te napornom budućom odredbom njenom.“²⁷ U većini tekstova o poželjnom i opasnom čitanju glavna meta napada bili su pomodni romani, koji su označeni kao „ubitačni“ za mlade djevojke. „Toj želji za čitanjem kod djevojaka moraju uzgojitelji susretati se sa svom pomnjom i razborom. U prvom redu valja ih očuvati s najvećom strogošću od čitanja rdavih knjiga. Zločesti romani kriju u sebi otrov, koji se pomalo pretače u dušu, kvari srce, uzburka maštu i iskrivljuje duh i razum.“²⁸ Imajući u vidu da je nadzor nad djevojkama iz viših društvenih slojeva bio puno jači nego nad pripadnicama ostalih društvenih slojeva, teško možemo zaključiti da je Dora kao mlada djevojka čitala romane kao što je *Davolji eliksir*.

Daljnji putokaz u istraživanju o kojem je Hoffmannu riječ bio je Dorin odabir najdraže knjige. Naime, kao najdražu knjigu skladateljica je navela naslov na francuskom *La Semaine d'une petite fille*, a riječ je o djelu francuske spisateljice Julie Gouraud (1810-1891) koja je uglavnom pisala knjige za djecu i mlade pod pseudonimom Louise d'Aulnay.²⁹ Taj sam naslov našao i

²⁵ Merkaš, „Strogo kontrolirani tragovi“, 6-7.

²⁶ Više o toj problematici vidi Dinko Župan, „Uzor djevojke. Obrazovanje žena u Banskoj Hrvatskoj tijekom druge polovice 19. st.“, *Časopis za suvremenu povijest* 2 (2001), 436-452.

²⁷ Josip Gall, *Uzor-djevojka ili kako da djevojka omili Bogu i ljudem* (Zagreb, 1881), 6. Više o ženskom čitanju u Hrvatskoj tijekom 19. i početkom 20. stoljeća vidi Aleksandar Stipčević, *Socijalna povijest knjige u Hrvata*, III. knjiga (Zagreb, 2008), 354-363.

²⁸ Jagoda Truhelka, „Što da čitaju naše mlade djevojke“, *Napredak* 11 (1893), 164.

²⁹ *Religion, children's literature and modernity in Western Europe 1750-2000*, ur. Jan De Maeyer, Hans-Heino Ewers, Rita Ghesquiére, Michel Manson, Pat Pinsent i Patricia Quaquebeur (Leuven, 2005), 359.

u popisu kataloga knjižnice Pejačević iz 1935. godine, a osim tog naslova od iste autorice u knjižnici Pejačević nalazilo se i djelo *Mémoires d'une petite fille*, pa možemo pretpostaviti da je skladateljica čitala i tu knjigu. Dorin odabir najdraže knjige upućivao me na Hoffmanna kao pisca za djecu i mlade. Prateći taj trag na popisu iz 1935. godine među knjigama za djecu i školu pronašao sam dva Hoffmanna. Prvi je Otto Hoffmann koji je naveden kao autor tri knjige: *Die Weisse Häuptling*, *Die Jagd des weissen Rosses* i *Prinz Eugen, der elde Ritter*. No, nakon kraćeg istraživanja zaključio sam da se radi o autoru koji je uglavnom obrađivao tuđe romane i priče, tako su prva dva navedena djela njegovi prijevodi i obrade avanturističkih romana tada vrlo popularnog irsko-američkog pisca Thomasa Mayna Reida (1818-1883). Drugi Hoffmann s popisa je njemački pisac za djecu i mlade Franz Hoffmann (1814-1882). Taj autor je na popisu iz 1935. godine zastupljen s deset djela, devet na njemačkom i jednim na mađarskom jeziku. Uglavnom je riječ o djelima za djecu i mladež kao što su na primjer dječje priče objavljene pod naslovom *Loango* (1864). Inače Franz Hoffmann je bio vrlo popularan dječji pisac na njemačkom govornom području tijekom 19. stoljeća, a pored svojih priča objavljivao je i obrade djela drugih autora.³⁰ Upravo zbog svega toga mislim da je Dora Pejačević baš njega navela kao svog najomiljenijeg pisca. Spomenar Sidonije Nádherný von Borutin barem je djelomično nadopunio sliku o dječjim čitalačkim interesima Dore Pejačević, a otkrio je i to da je skladateljica kao četrnaestogodišnjakinja čitala knjige na mađarskom, francuskom i njemačkom jeziku.

Dnevnik čitanja Dore Pejačević 1902-1921.

Prvo djelo koje Dora Pejačević upisuje u svoj dnevnik čitanja 1902. godine je poema *The Lady of the Lake* škotskog književnika Waltera Scotta, a drugo djelo je Scottov povijesni roman *Ivanhoe*.³¹ Scotta je čitala na engleskom jeziku iako je u obiteljskoj knjižnici za čitanje mogla izabrati i Scottova djela na njemačkom jeziku. Naime, komplet Scottovih knjiga na njemačkom jeziku i danas postoji sačuvan u knjižnici obitelji Pejačević u Zavičajnom muzeju Našice. U muzejskoj knjižnici ostao je sačuvan i jedan primjerak Scottovog *Ivanhoea* na engleskom jeziku.³² Budući da roman *Ivanhoe* spada u mladenačku literaturu možemo reći da je Dora Pejačević kao šesnaestogodišnjakinja

³⁰ Više o Franzu Hoffmannu vidi na http://www.abenteuerroman.info/autor/ho_fr/ho_fr/htm, pristup ostvaren 28. svibanja 2012. O utjecaju Franza Hoffmanna na hrvatsku dječju književnost vidi u Berislav Majhut, *Pustolov, siročje i dječja družba – hrvatski dječji roman do 1945.* (Zagreb, 2005).

³¹ *My Book Record*, 6.

³² Istraživanje Renate Bošnjaković pokazuje da je samo manji broj knjiga iz originalne obiteljske knjižnice ostao sačuvan. Sačuvani primjerak *Ivanhoea* na engleskom jeziku tiskan je 1845. godine u Leipzigu.

čitala literaturu „primjerenu“ svojoj dobi. Nakon Scotta Dora na njemačkom čita četiri drame Friedricha Schillera (*Die Jungfrau von Orleans*, *Maria Stuart*, *Wilhelm Tell* i *Wallenstein*).³³ Schiller je tada bio nezaobilazna klasična školska literatura, pa je tako Vilma Vukelić tijekom prve godine školovanja na jednom bečkom ženskom zavodu pročitala gotovo sva Schillerova djela. „Već prve godine pročitale smo, po načelu podijeljenih uloga, sveukupna Schillerova dramska djela, počevši od *Razbojnika* pa do *Wilhelma Tella*. Izostavili smo jedino *Spletku i ljubav*, jer ona nije bila «klasična» i zato nije odgovarala duhu naše škole.“³⁴ Nakon Schillera Dora Pejačević je na njemačkom čitala tri Goetheova djela (*Hermann und Dorothea*, *Egmont* i *Torquato Tasso*).³⁵ Od Goethea je 1910. godine čitala i roman *Patnje mladog Werthera*, a 1913. godine roman *Die Wahlverwandtschaften*, zatim 1914. godine prvi dio tragedije *Faust*, koju će ponovno čitati 1919. godine i to zajedno s drugim dijelom. Ta je tragedija jedno od malobrojnih djela koja Dora Pejačević čita dva puta. U cijelom dnevniku čitanja skladateljica je zabilježila još samo nekoliko knjiga koje je ponovno čitala. Tako Nietzscheova djela *Der Fall Wagner* i *Nietzsche contra Wagner* prvi puta čita 1908. godine, a drugi puta 1915. godine. Zatvorska pisma Oscara Wilde *De Profundis* prvi puta čita 1911. godine, a drugi puta 1920. godine.³⁶ Osim Goethea, Nietzschea i Wildea po drugi puta isto djelo čita i od Henrika Ibsena i to njegovu dramu *Gespenster* koju čita 1914. i 1917. godine, a jedina spisateljica čije djelo čita dva puta je Bettina von Arnim čije djelo *Goethes Briefwechsel mit einem Kinde* čita 1916. i 1917. godine.³⁷ Prvu godinu u svom dnevniku čitanja završava s tri Shakespeareova dramska djela (*Merchant of Venice*, *As you like it* i *King John*), a sa čitanjem njegovih dramskih tekstova nastavlja i tijekom 1903. godine, pa tako čita još sedam njegovih djela (*King Richard III*, *Julius Caesar*, *Macbeth*, *King Lear*, *Othello*, *Antony and Cleopatra* i *King Richard II*). Zanimljivo je da među tih deset Shakespeareovih drama nema *Hamleta*, a *Romea i Juliju* čita tek 1919. godine.³⁸ To se možda može povezati s određenim ograničenjima koje je tada imala pri odabiru knjiga za čitanje.

Tijekom 1903. godine čita isključivo na engleskom jeziku, pa nakon Shakespeareovih drama čita roman *The Vanity Fair* od Williama Thackeraya, te

³³ *My Book Record*, 6.

³⁴ Vilma Vukelić, *Tragovi prošlosti* (Zagreb, 2003), 213. Budući da je Osječanka Vilma Vukelić (djevojački Miskolczy) bila samo pet godina starija od Dore Pejačević i da je dolazila iz više građanske klase, djelomično je moguće uspoređivati njihove čitalačke interese. O Vilmi Vukelić vidi Obad, „Srednjoeuropska književnost slavonske provenijencije“, 574-575.

³⁵ *My Book Record*, 6.

³⁶ *My Book Record*, 26, 34, 46, 52, 58, 74, 76.

³⁷ *My Book Record*, 52, 62, 64.

³⁸ *My Book Record*, 6, 32, 70.

djelo *Little Lord Fauntleroy* od Frances Hodgson Burnett, koja je bila prva spisateljica koju skladateljica upisuje u svoj dnevnik čitanja. Nakon nje čita još dvije spisateljice, i to Helen Mathers od koje čita dva djela *Cherry Ripe* i *Comin' through the rye*, a od George Eliot (Mary Anne Evans) čita povijesni roman *Romola*. Te 1903. godine čita još dva romana na engleskom jeziku i to *Nigel's Vocation* od Williama Edwarda Norrissa i roman *Double Harness* od Anthonyja Hopea, a zanimljivo je da taj Hopeov roman čita iste godine kada je i objavljen što govori o brznoj dostupnosti novih naslova na tadašnjem srednjoevropskom tržištu knjiga.³⁹ Tome je možda doprinijela i popularnost Hopeovih djela, među kojima se ističe avanturistički roman *The Prisoner of Zenda* iz 1894. godine. Hopeov roman nije izuzetak u skladateljčinom dnevniku čitanja kada je u pitanju vremenski razmak između objavljivanja i čitanja određenog djela. Iste godine kada je objavljena čita i knjigu Bernharda Kellermannna *Der Tor* (1909), a iduće godine čita tek objavljenu dramu *Chantecler* (1910) francuskog pisca Edmonda Rostanda za koju je u bilješci napisala da je vrlo lijepa i dubokoumna.⁴⁰ Neka je djela skladateljica čitala gotovo u isto vrijeme kada su objavljena. Tako u rujnu 1919. godine, kod prijateljice Sidonije Nádherný von Borutin u Janovicama u Češkoj, čita tragediju Karla Krausa *Die letzten Tage der Menschheit*, koja je i objavljena u rujnu te godine.⁴¹ Očito je Karl Kraus, čiji je kulturni časopis *Die Fackel* skladateljica redovito čitala, završeno djelo donio ili poslao u Janovice svojoj prijateljici Sidoniji Nádherný kod koje je 1915. godine i započeo rad na toj antiratnoj drami.⁴² Ta „mamut-drama“ kako ju naziva William Johnston, Krausova je reakcija na prvi svjetski rat, a trećinu njenog sadržaja čine dijelovi članaka iz dnevnog tiska.⁴³ Uz Karla Krausa u skladateljčinom dnevniku čitanja zabilježen je i jedan zanimljiv primjer čitanja naglas. Naime, Kraus se volio opuštati čitajući naglas, a nakon 1910. godine „nastupio je na više od sedam stotina solo-recitacija, pri čemu je često putovao u Prag i Beč.“⁴⁴ Zahvaljujući svom fotografskom pamćenju Kraus je napamet znao brojna književna djela, „a njegova je mimika bila tako nevjerojatna da je svatko tko bi ga čuo kako recitira Nestroya ili Shakespearea smatrao da je čuo definitivnu interpretaciju svake uloge.“⁴⁵ Skladateljica je u svom dnevniku čitanja zabilježila da je prisustvovala jednom Krausovom čitanju naglas i to u lipnju 1918. godine u Janovicama, a Kraus je tom prili-

³⁹ *My Book Record*, 8-9.

⁴⁰ *My Book Record*, 28-29, 30-31.

⁴¹ *My Book Record*, 72-73.

⁴² O Dori kao čitateljici Krausovog časopisa *Die Fackel* vidi Kos, *Dora Pejačević*, (1982) 29.

⁴³ William M. Johnston, *Austrijski duh* (Zagreb, 1993), 215.

⁴⁴ Johnston, *Austrijski duh*, 214-215.

⁴⁵ Johnston, *Austrijski duh*, 215.

kom Dori i Sidoniji čitao naglas drugi dio Goetheova *Fausta*.⁴⁶ Drugu praksu čitanja naglas, odnosno zajedničkog čitanja, skladateljica je zabilježila u kolo-vozu 1911. godine kada je zajedno s prijateljicom Stefi čitala zbirku pjesama njemačke pjesnikinje Anne Ritter za čije je pjesme u bilješki napisala da su joj „prekrasne“.⁴⁷ Pjesme Anne Ritter inspirirale su Doru Pejačević i na glazbeno stvaralaštvo, te je iste godine kada je čitala pjesnikinju skladala i četiri kraća vokalna djela na njene stihove (*Vier Liedder*, 1911).⁴⁸

Intenzivno čitanje na engleskom jeziku Dora Pejačević nastavlja i tijekom narednih nekoliko godina. To čitanje na engleskom bilo je i u funkciji usavršavanja engleskog jezika kao jezika koji je među članovima više i visoke građanske klase bio sve popularniji jer je njegovo poznavanje bilo stvar prestiža. Naime, francuski jezik, koji je funkciju društvenog prestiža među djevojkama imao tijekom 19. stoljeća, znalo je sve više djevojaka iz srednje građanske klase. Tome je u Banskoj Hrvatskoj doprinijela i pojačana satnica francuskog jezika od pet sati tjedno u sedmom i osmom razredu viših djevojačkih škola koje su najviše pohađale djevojke iz srednje građanske klase.⁴⁹ U prvih pet godina vođenja dnevnika, dakle od 1902. do 1906. godine, Dora Pejačević je pročitala 71 knjigu, i to čak 43 knjige na engleskom jeziku što je činilo 60 posto pročitanih knjiga u tom razdoblju (tablica 1.). Na njemačkom je pročitala 13 knjiga ili 18 posto, a isto toliko i na francuskom jeziku. U tih prvih pet godina vođenja dnevnika skladateljica je pročitala i dvije knjige na mađarskom jeziku, što je činilo oko tri posto. Kada se ti postoci usporede s postocima dobivenim analizom ukupnog broja pročitanih knjiga od 1902. do 1921. godine, vide se bitne razlike između postotka knjiga na engleskom i njemačkom jeziku (tablica 1.). Tako su djela na njemačkom jeziku u ukupnom vremenskom razdoblju pisanja dnevnika od 1902. do 1921. godine činila oko 69 posto, na engleskom oko 16 posto, na francuskom 14 posto, na mađarskom 0,8 posto, a na talijanskom 0,2 posto od ukupnog broja pročitanih knjiga. Samo su u prvih pet godina čitanja djela tiskana na engleskom bila brojnija od onih na njemačkom jeziku, a od 1907. do 1921. godine djela na njemačkom su svake godine bila uvjerljivo najbrojnija. Taj veliki broj knjiga na njemačkom jeziku u skladateljčinom dnevniku čitanja nije proizlazio samo iz čitanja brojnih njemačkih i austrijskih autora i autorica. Naime, Dora Pejačević je brojna djela ruskih i skandinavskih autora i autorica čitala u njemačkom prijevodu. Najviše djela na engleskom jeziku, jedanaest drama, skladateljica je

⁴⁶ *My Book Record*, 68-69. O Dori Pejačević i Krausu vidi Kos, *Dora Pejačević* (1982), 24-25, 28-29.

⁴⁷ *My Book Record*, 36-37.

⁴⁸ Vid Kos, *Dora Pejačević* (2008), 36, 38.

⁴⁹ Vidi Dinko Župan, „Viša djevojačka škola u Osijeku (1882-1900)“, *Scrinia Slavonica* 5 (2005), 378.

pročitala od Shakespeareae, a na drugom mjestu nalazi se Oscar Wilde. Od Wildea je pročitala sedam djela, od toga šest djela na engleskom jeziku (*Lady Windermere's fan*, *The Ballad of Reading Gaol*, *De Profundis*, *Dorian Gray*, *Poems in prose* i *Salome*), a njegove mudre izreke čitala je na njemačkom jeziku (*Weisheiten*).⁵⁰

Tablica 1. Broj djela koja je čitala Dora Pejačević prema jezicima na kojima su tiskana⁵¹

Godina	njem.	eng.	franc.	mađ.	tal.	ukupno
1902	7	5	-	-	-	12
1903	-	14	-	-	-	14
1904	1	3	6	2	-	12
1905	-	12	7	-	-	19
1906	5	9	-	-	-	14
1907	8	-	-	-	-	8
1908	44	8	16	-	-	68
1909	9	3	4	1	-	17
1910	14	5	5	-	-	24
1911	16	2	2	-	-	20
1912	16	-	2	1	1	20
1913	19	4	2	-	-	25
1914	35	1	1	-	-	37
1915	31/2	2	-	-	-	33/2
1916	24	2	1	-	-	27
1917	19/2	-	10	-	-	29/2
1918	19	-	1	-	-	20
1919	22/2	4	7	-	-	33/2
1920	25	0/1	1	-	-	26/1
1921	5	-	2	-	-	7
ukupno	319/6	74/1	67	4	1	465/7

Odmah iza djela na engleskom nalaze se naslovi tiskani na francuskom jeziku. Prvo djelo koje upisuje 1904. godine u dnevnik čitanja na francu-

⁵⁰ *My Book Record*, 24, 34, 42, 72.

⁵¹ Brojevi iza kose crte označavaju broj djela koja skladateljica čita drugi put, pa je tako Dora Pejačević od 1902. do 1921. godine čitala 465 različitih djela, a sedam djela čitala je po dva puta. Sabrane priče npr. F. Dahna brojao sam kao jedno djelo iako je skladateljica u dnevniku navela sve naslove priča, a isti je slučaj i sa šest novela T. Manna.

skom jeziku su rane priče Émila Zole *Contes à Ninon*, zatim tri dramska djela (*Cyrano de Bergerac*, *L'Aiglon* i *La Princesse Loïtaine*) Edmonda Rostanda, a te godine na francuskom čita još i dva djela francuske spisateljice Pauline Marie Craven i to roman *Eliane* te njena obiteljska sjećanja *Le Récit d'une Soeur*.⁵² Zanimljivo je da je autor kojeg je najviše čitala na francuskom jeziku belgijski pisac i nobelovac iz 1911. godine Maurice Maeterlinck koji je svoja djela pisao na francuskom, a Dora Pejačević je čitala deset njegovih djela. Za tri njegova djela (*Le trésor des humbles*, *La vie des abeilles*, *La sagesse et la destinée*) skladateljica je u bilješci napisala da su joj omiljene knjige.⁵³ Na drugom mjestu po čitanosti na francuskom jeziku nalaze se autori od kojih je pročitala po četiri djela, a to su Edmond Rostand, čija sam četiri dramska djela već naveo, zatim Voltaire (*L'Ingénu*, *Candide*, *Micromégas* i *Siècle de Louis XIV*) i Pierre de Coulevain (*Sur la branche*, *L'Ile inconnue*, *Ève victorieuse* i *Noblesse américaine*).⁵⁴

Osim djela na njemačkom, engleskom i francuskom jeziku Dora Pejačević je čitala knjige i na mađarskom jeziku, na kojem je od 1902. do 1921. pročitala samo četiri djela. Vjerojatno je skladateljica prije 1902. godine čitala više knjiga na mađarskom jeziku, što se može pretpostaviti na osnovi već navedenih podataka iz leksikona njene prijateljice. Prvo djelo na mađarskom jeziku, koje je skladateljica upisala u dnevnik čitanja 1904. godine, satirični je roman *Gyurkovics lányok* (1893) mađarskog pisca Ferenc Herczega u čijem je djelu prikazana snalažljiva majka koja udaje svojih sedam kćeri, a te godine čita i epsku narativnu poemu *Toldi (Toldi szerelme)* o životu legendarnog mađarskog heroja iz 14. stoljeća, koju je napisao mađarski pjesnik Arany János.⁵⁵ Zanimljivo je da te godine Dora čita i narativnu poemu o Kralju Arturu, njegovim vitezovima i čarobnjaku Merlinu *Idylls of the King* od viktorijanskog pjesnika Alfreda Tennysona. Taj izbor knjiga govori nam o njenom još uvijek mladenačkom interesu za čitanje. Treća i četvrta knjiga na mađarskom jeziku su dva djela od mađarskog teologa i biskupa Ottokára Prohászke, a riječ je o djelima *A diadalmas világnézet* (1903) i *Elmékedések az Evangéliumról*, prvi naslov skladateljica čita 1909. godine, a drugi 1912. godine.⁵⁶ Samo jednu knjigu skladateljica je pročitala na talijanskom jeziku s kojim se vjerojatno

⁵² *My Book Record*, 8. Dora Pejačević u dnevnik čitanja ponekad ne upisuje originalno i puno ime djela, tako npr. djelo *Le Récit d'une Soeur* opisuje kao „Conte d'une soeur“.

⁵³ Od Maeterlincka je još čitala: *Soeur Béatrice*, *L'Oiseau bleu*, *Monna Vanna*, *La Mort de Tintagiles*, *L'Intelligence des fleurs*, *Marie Magdeleine* i *Le temple enseveli*. *My Book Record*, 18-19, 30, 32, 42, 44, 50, 72. Na francuskom je pisao i belgijski pjesnik Émile Verhaeren od kojeg je Dora Pejačević 1919. godine čitala zbirku pjesma *Les heures claires* i poemu *La multiple splendeur*. *My Book Record*, 74.

⁵⁴ *My Book Record*, 18, 66, 72.

⁵⁵ *My Book Record*, 8.

⁵⁶ *My Book Record*, 28, 40.

upoznala preko glazbene literature. To jedino djelo, *Il Santo* (1905) od talijanskog pisca Antonija Fogazzara, čita početkom 1912. godine, a zanimljivo je da 1916. godine Danteov *Pakao* čita u engleskom prijevodu što je posebno napomenula u svojoj bilješci.⁵⁷ To poznavanje većeg broja jezika Dori Pejačević je omogućilo i veću dostupnost određenih naslova, pa tako 1909. godine na francuskom čita djelo *Spiritual Freedom (La liberté spirituelle)* američkog teologa i propovjednika Williama Elleryja Channinga.⁵⁸ No, najviše prevedenih djela čitala je na njemačkom jeziku, jer svi naslovi ruskih, danskih, švedskih i norveških autora/ica bili su upisani na njemačkom jeziku.

Nakon prve dvije godine tijekom kojih je uglavnom čitala klasična djela, Dora Pejačević počinje čitati puno više popularnih i povijesnih roman od kojih su neki tada bili pravi bestseleri prodavani u milijun primjeraka. Taj prijelaz s klasične književnosti na popularnu književnost vjerojatno je povezan i s preseljenjem u Zagreb u kojem je Dora Pejačević živjela u razdoblju banovanja njena oca (1903-1907). Naime, s preseljenjem u Zagreb skladateljica više nije bila vezana samo za obiteljsku biblioteku koja je obilovala klasičnim djelima, jer je po zagrebačkim knjižarama za čitanje mogla nabavljati i književne novitete. Tako 1905. godine čita popularni roman *Mr. Barnes of New York* (1887) od američkog pisca Archibalda Claveringa Guntera, a uz taj naslov piše i svoju prvu bilješku u dnevniku čitanja („Suita za jednu operu“).⁵⁹ Nakon tog avanturističkog romana čita još jedan roman, *The Farringdons* (1900) od Ellene Thorneycroft Fowler, a zatim i djelo *Three Men in a Boat* (1889) Jeromea Klapka Jeromea čija je knjiga u prvih dvadeset godina izlaženja prodana u milijun primjeraka. Od povijesnih romana koje čita tijekom 1906. i 1907. istaknuo bih dva romana, *Die Nilbraut* (1887) i *Homo sum* (1878) njemačkog egiptologa Georga Moritza Ebersa čiji su romani popularizirali egiptologiju, zatim slavnu povijesnu romansu *Ekkehard* (1857) njemačkog književnika Josepha Victora von Scheffela, te povijesni roman *Ein Kampf um Rom* (1876) njemačkog pravника i povjesničara Felixa Dahna (1834-1912) od kojeg čita i sabrane nordijske priče *Was ist die Liebe, Odhins Rache, Die Finnin i Skirnir*. Za Dahnove priče skladateljica je u bilješci napisala da su odlične, pune poezije te da su pisane jednostavnim i snažnim jezikom.⁶⁰

Tijekom te tri godine (1905–1907) Dora Pejačević čita najviše spisateljica u odnosu na ranije i kasnije godine (tablica 2).⁶¹ Od 1902. do 1921. godine

⁵⁷ *My Book Record*, 38-39, 62-63.

⁵⁸ *My Book Record*, 28.

⁵⁹ *My Book Record*, 10-11. O potrazi Dore Pejačević za opernim tekstom vidi u Kos, „Dora Pejačević i Rainer Maria Rilke“, 416.

⁶⁰ *My Book Record*, 10, 12, 14-15.

⁶¹ Skladateljica je od 1902. do 1921. godine čitala ove autorice: Mariana Alcoforado, Bettina von Arnim (rod. Elisabeth Brentano), Marguerite Audoux, Elizabeth Barret-Browning, Lily

skladateljica je čitala djela četrdeset autorica, a njihovih 65 djela činilo je oko 14 posto od ukupnog broja pročitanih djela. Jedino tijekom te tri godine autorice u skladateljičinom dnevniku drže ravnotežu s autorima. Tako 1905. godine čita dva djela (*Molly Bawn* i *Rossmoyne*) od irske spisateljice Margaret Wolfe Hungerford i četiri djela (*Thelma*, *The Mighty Atom*, *Temporal Power: a Study in Supremacy* i *Boy*) od britanske autorice Marie Corelli. Sljedeće 1906. godine čita ljubavni roman *Ships that pass in the night* engleske spisateljice i sufražetkinje Beatrice Harraden, a u bilješci uz to djelo napisala je da joj je knjiga draga.⁶² Nakon ljubavnog romana čita djelo *Two little wooden shoes* od engleske književnice Maria Louise Ramé (pseudonim Ouida), a za knjigu je napisala da ju je zaokupila i da joj je također draga. Od britanske spisateljice Elinor Glyn koja je među prvima uspjela popularizirati žensku erotsku fikciju i utjecati na popularnu kulturu početkom 20. stoljeća čita dva djela *The Reflections of Ambrosine* i *The vicissitudes of Evangeline*.⁶³ Skladateljica je uz te romane u bilješci napisala da su to male dobre knjige za razonodu.⁶⁴ Skladateljičino čitanje takvih romana, koji su se tada smatrali skandaloznima, dobar je pokazatelj da je Dora Pejačević nakon svoje punoljetnosti bila oslobođena od vanjskih ograničenja kada je u pitanju izbor literature za čitanje. Do 1907. godine spisateljice je skladateljica najviše čitala na engleskom jeziku, a u ukupnom razdoblju vođenja dnevnika od 1902. do 1921. godine najviše djela spisateljica pročitala je na njemačkom jeziku (tablica 2.). Jedan od razloga za najveći broj čitanih djela na njemačkom jeziku i u ovom slučaju je taj što je Dora Pejačević tada popularne skandinavske autorice isključivo čitala na njemačkom jeziku, a među spisateljicama čija je djela Dora najviše čitala tijekom dva desetljeća ističu se upravo skandinavske autorice. Prvu skandinavsku autoricu Dora je čitala 1907. godine, a riječ je o danskoj spisateljici i novinarki Karin Michaelis, koja se družila s austrijskim pedagogom Eugenijem Schwarzwaldom i podržavala reformu škola u Beču. Skladateljica je 1907. godine čitala njeno djelo *Das Schicksal der Ulla Fangel: Eine Geschichte von Jugend und Ehe* iz 1903. godine, a u bilješci je napisala da joj je to

---

Braun, Frances Hodgson Burnett, Marie Corelli, Pauline Marie Craven, Marie von Ebner-Eschenbach, Anna Hilaria von Eckhel, George Eliot (Mary Anne Evans), Elisabeth Förster-Nietzsche, Ellen Thorneycroft Fowler, Elinor Glyn, Erica H. Gulden, Beatrice Harraden, Heloize, Elisabeth von Heyking, Laurence Hope (Adela Florence Nicolson), Margaret Wolfe Hungerford, Helen Keller, Ellen Key, Annette Kolb, Selma Lagerlöf, Georgette Leblanc, Edna Lyall (Ada Ellen Bayly), Helen Buckingham Mathers, Malwida Frein von Meysenburg, Karin Michaelis, Reynès-Monlaur (Mlle Reynès), Otto Nell (Hanna O'Donnell), Louise Nyström-Hamilton, Ouida (Maria Louise Ramé), Gabriele Reuter, Anna Ritter, Barbara Margareth von Salis-Marschlins, George Sand (Aurore Dupin Dudevant), Gräfin Christin Thun-Salm, Luise von Toscana i Elise Wolfram.

⁶² *My Book Record*, 12-13.

⁶³ www.online-literature.com/elinor-glyn/

⁶⁴ *My Book Record*, 12-13.

omiljena knjiga.⁶⁵ Kasnije je čitala još tri njena djela (*Betty Rosa*, *Über allen Verstand* i *Elsie Lindtner*). Sljedeće 1908. godine čita švedsku književnicu Selmu Lagerlöf i to godinu dana prije nego što je dobila Nobelovu nagradu za književnost (1909) i tako postala prva žena koja je dobila tu nagradu. Dora je 1908. godine čitala njen prvi roman *Gösta Berling* (1891), a 1912. godine čita i njeno djelo *Christuslegenden*.⁶⁶

Tablica 2. Broj autorica i njihovih djela prema jeziku na kojem su čitane

godina	autorice	njem.	eng.	franc.	ukupno djela od autorica	ukupno čitanih djela
1902.	-	-	-	-	-	12
1903.	3	-	4	-	4	14
1904.	1	-	-	2	2	12
1905.	4	-	8	1	9	19
1906.	4	-	6	-	6	14
1907.	3	4	-	-	4	8
1908.	7	8	-	1	9	68
1909.	-	-	-	-	-	17
1910.	4	5	1	-	6	24
1911.	4	3	-	1	4	20
1912.	4	3	-	1	4	20
1913.	3	1	2	-	3	25
1914.	2	2	-	-	2	37
1915.	1	2	-	-	2	33/2
1916.	2	2	-	-	2	27
1917.	1	1/1	-	-	1/1	29/2
1918.	2	2	-	-	2	20
1919.	1	-	-	1	1	33/2
1920.	1	2	-	-	2	26/1
1921.	2	1	1	-	2	7
ukupno	-	37	22	7	65/1	465/7

Skandinavske spisateljice i pisci vrlo su se brzo nakon prvog objavljivanja u svojim matičnim zemljama prevodili i objavljivali na njemačkom jeziku, pa su se tako relativno brzo našli i na tadašnjem hrvatskom tržištu knjiga.

⁶⁵ *My Book Record*, 14-15

⁶⁶ *My Book Record*, 20, 30, 32, 38.

To potvrđuje i Vilma Vukelić u autobiografskom romanu *Tragovi prošlosti* u kojem naglašava poseban utjecaj skandinavske literature na izgradnju vlastite osobnosti i samosvijesti. „Put kojim sam tada krenula odveo me isprva do naglašene svijesti o samoj sebi. Iz lektire sam prikupila čitav arsenal krilatica, parola i borbenih pokliča, manje-više patetičnih fraza, uz čiju mi je pomoć pošlo za rukom da u stare mješine natočim novo vino. Nije bilo slučajno da su prvi poticaji potekli od Skandinavaca. Mjerodavne su ih izdavačke kuće u Njemačkoj objavljivale serijski i stoga su nam bili mnogo pristupačniji od Francuza i Rusa, koje su prevodili rjeđe i nepotpuno. Tako su oni prije pristigli i u Osijek nego što je to, recimo, bio slučaj s Maupassantom, Flaubertom, pa čak i Tolstojem i Turgenjevom. Bili su nam tada vrlo bliski, i to ne samo svojim romanima i dramama nego i teoretskim raspravama. Mi mladi čitali smo knjige Ellen Key *Ljubav i brak* i *Stoljeće djeteta* pobožno kao Sveto pismo.“⁶⁷

Ta švedska intelektualka i feministkinja sa sedam djela najzastupljenija je spisateljica u dnevniku čitanja Dore Pejačević. Knjiga *Stoljeće djeteta* nije upisano u prvom dijelu skladateljčinog dnevnika (*Books I have read*), ali Dora je možda ipak čitala to djelo jer se taj naslov (*Das Jahrhundert des Kindes*) nalazi zapisan i prekriven u drugom dijelu dnevnika (*Books I wish to read*). Budući je skladateljica veliku većinu drugih prekrivenih naslova upisala u prvi dio dnevnika kao čitane knjige, možemo pretpostaviti da je čitala i *Stoljeće djeteta* od Ellen Key, ali ga nije upisala u prvi dio dnevnika.⁶⁸ Prve tri knjige od Ellen Key skladateljica čita tijekom 1908. godine (*Die Wenigen und die Vielen, Rahel* i *Der Lebensglaube*), nakon toga do 1914. godine čita još četiri njena djela (*Mißbrauchte Frauenkraft, Drei Frauenschicksale, Seelen und Werke. Essays* i *Über Liebe und Ehe*), a 1918. godine čita biografiju Ellen Key koju je napisala Louise Nyström-Hamilton, *Ellen Key - Ein Lebensbild* (1904). Od knjiga koje je Dora Pejačević čitala od Ellen Key posebno je zanimljiva biografska knjiga *Rahel* (1907) koja se bavi njemačko-židovskom spisateljicom Rahel Varnhagen (1771-1833), čiji je kućni salon krajem 18. i početkom 19. stoljeća bio mjesto susreta brojnih intelektualaca i filozofa (Schlegel, Schleiermacher, Humboldt i Schelling).⁶⁹

Književna djela su potpuno dominirala po brojnosti tijekom dva desetljeća vođenja dnevnika čitanja (tablica 3) i činila su 62,5 posto od ukupnog broja pročitanih djela, a među tim djelima najbrojniji su bili romani i dramski tekstovi. Od književnika koje je najviše čitala, uz već spomenute (Shakes-

⁶⁷ Vukelić, *Tragovi prošlosti*, 370.

⁶⁸ *My Book Record*, 84. Od dvadeset prekrivenih naslova pet naslova nije navedeno u prvom dijelu dnevnika.

⁶⁹ O Rahel Varnhagen vidi Hannah Arendt, *Rahel Varnhagen. The Life of a Jewess* (Baltimore, 2000).

peare, Maeterlinck, Goethe i Wilde) istaknuo bih dva ruska autora, Fjodora Mihajloviča Dostojevskog i Lava Nikolajaviča Tolstoja. Skladateljica je od Dostojevskog čitala deset djela i to uglavnom njegove romane (*Zločin i kazna*, *Idiot*, *Mladić*, *Braća Karamazovi*, *Zapisi iz mrtvog doma*, *Bijesovi*, *Poniženi i uvrijeđeni* i *Bijele noći*) te dvije knjige odabranih pisama (*Politische Schriften* i *Briefe*), a za roman *Zločin i kazna* u bilješki je napisala da joj je bio vrlo zanimljiv.⁷⁰ Od Tolstoja je pročitala osam djela i to podjednako romane i pripovijetke (*Rat i Mir*, *Uskrsnuće*, *Ana Karanjenina*, *Mećava*, *Tri smrti*, *Smrt Ivana Iljiča*, *Kreutzerova sonata*), te njegovo promišljanje o kršćanstvu *Ispovijed*. Osim Dostojevskog i Tolstoja od ruskih pisaca Dora Pejačević je čitala i djela: Antona Pavloviča Čehova, Ivana Sergejeviča Turgenjeva, Nikolaja Vasiljeviča Gogolja, Aleksandra Sergejeviča Puškina, Mihaila Petroviča Arcibaševa, Aleksandra Ivanoviča Gercena, Dimitrija Sergejeviča Merežkovskog i Ivana Aleksandroviča Gončareva. Inače ruski se autori po brojnosti nalaze na petom mjesto u skladateljčinom dnevniku čitanja (tablica 4). Od djela koja je skladateljica čitala od tih ruskih pisaca istaknuo bih roman *Sanin* od Mihaila Petroviča Arcibaševa, koji je u Rusiji bio proglašen pornografskim djelom te bio zabranjen, a na njemački je preveden 1909. godine. Dora Pejačević je tu apologiju individualizma, inspiriranu Nietzscheovom koncepcijom nadčovjeka, čitala u kolovozu 1915. godine.⁷¹ Drugo djelo koje bih izdvojio od ruskih autora kritička je biografija svjetskih i ruskih književnika *Vječni suputnici* (1906) od ruskog pisca i mislioca Dimitrija Merežkovskog, koja je 1915. godine objavljena na njemačkom (*Ewige Gefährten*), a skladateljica tu knjigu čita već u kolovozu sljedeće godine. Dora je u komentaru napisala da je knjigu posudila za čitanje od Nesterl, a u bilješki je ispisala i imena svih književnika, po poglavljima, čije je biografije Merežkovski obradio u svojoj knjizi.⁷²

⁷⁰ *My Book Record*, 36-37.

⁷¹ Reinhard Lauer, *Povijest ruske književnosti* (Zagreb, 2009), 165. *My Book Record*, 56.

⁷² *My Book Record*, 60-61.

Tablica 3. Broj čitanih djela prema disciplinarnim područjima

Godina	književ.	filozofija	glazba i glazbenici	religija i teologija	politika, povijest i sociologija	prirodne znanosti i psihologija	ostala područja	ukupno
1902.	12	-	-	-	-	-	-	12
1903.	14	-	-	-	-	-	-	14
1904.	11	-	1	-	-	-	-	12
1905.	19	-	-	-	-	-	-	19
1906.	13	-	-	-	-	1	-	14
1907.	7	1	-	-	-	-	-	8
1908.	44	6	4	7	2	-	5	68
1909.	9	1	1	3	2	-	1	17
1910.	13	2	1	4	-	2	2	24
1911.	15	2	-	1	-	-	2	20
1912.	14	1	1	1	-	1	2	20
1913.	12	5	2	1	-	4	1	25
1914.	16	12	1	1	1	2	3	37
1915.	17	11/2	3	-	1	-	1	33/2
1916.	20	3	1	-	1	-	2	27
1917.	17/2	7	1	-	1	1	2	29/2
1918.	10	5	-	-	-	1	4	20
1919.	19/2	7	4	-	1	-	2	33/2
1920.	6	5	1	1	9	-	4/1	26/1
1921.	4	-	1	1	-	-	1	7
Ukupno	291/4	68/2	22	20	18	12	32/1	465/7

Pored ovih ruskih autora istaknuo bih i dva skandinavska autora Henrika Ibsena i Augusta Strindberga, koje je kao i ruske autore skladateljica čitala na njemačkom jeziku. Od norveškog književnika Henrika Ibsena skladateljica je čitala devet dramskih djela (*Hedda Gabler*, *Brand*, *Die Frau vom Meer*, *Wenn wir Toten erwachen*, *Baumeister Solness*, *Die Wildente*, *John Gabriel Borkman*, *Peer Gynt* i *Gespenster*), a osim Ibsena čitala je još dva norveška autora i to nobelovca Knuta Hamsuna (*Mysterien*) i Hansa Aanruda uz čije je djelo *Sidsel Langröckhen* (1903) napisala da je remek-djelo.⁷³ Švedski se autori/ce po brojnosti nalaze na sedmom mjestu iza švicarskih autora/ica, ali kada se uspoređi broj čitanih djela švedski su autori/ce u dnevniku čitanja zastupljeni s dvostruko više djela od švicarskih autora (tablica 4). Tako od šved-

⁷³ *My Book Record*, 26-27.

skog književnika Augusta Strindberga čita osam djela i to kratke pripovijetke, dramske tekstove i romane (*Entzweit Einsam, Der Sündenbock, Das Richtfest, Die Beichte eines Toren, Totentanz, Die Entwicklung einer Seele, Der Sohn einer Magd i Am offenen Meer*), a uz djelo *Die Entwicklung einer Seele* koje je čitala u lipnju 1916. godine napisala je da je veličanstveno.⁷⁴

Tablica 4. *Autori/ce prema državama i broju čitanih djela*

državljanstvo autora/ica	broj autora/ica	broj djela
njemački/e autori/ce	82	152/5
autori/ce iz Ujedinjenog Kraljevstva	40	71
francuski/e autori/ce	38	58/1
austrijski/e autori/ce	23	41
ruski autori	11	30
švicarski/e autori/ce	9	9
švedski/e autori/ce	7	21
američki/e autori/ce (SAD)	7	11
danski/e autori/ce	6	19
talijanski/rimski autori	5	5
norveški autori	3	11/1
grčki autori	3	10
nizozemski autori	3	5
mađarski autori	3	4
belgijski autori	2	12
indijski autori	2	2
portugalska autorica	1	1
japanski autor	1	1
autor iz Kraljevine SHS	1	1
Ukupno	247	465/7

Od njemačkih književnika, pored najčitanijeg Goethea, skladateljica je sedam djela pročitala od Gustava Frenssena, a tog je pisca zavičajne književnosti Dora Pejačević vrlo rado čitala. Tako je u bilješci iz 1908. godine uz Frenssenov djela (*Jörn Uhl, Die drei Getreuen, Hilligenlei i Peter Moor's Fahrt nach Südwest*) stavila bilješku: „Za mene nezaboravne knjige!!!“⁷⁵ Od Frenssena početkom 1910. godine čita i djelo *Klaus Hinrich Baas*, a uz djelo

⁷⁴ *My Book Record*, 60-61.

⁷⁵ *My Book Record*, 16-17.

Der Untergang der Anna Hollmann, koje čita u prosincu 1911. godine, stavila je bilješku: „Uvijek mogu čitati Frensen“.⁷⁶ Osim Frenssena skladateljica je sedam djela pročitala i od Gerharta Hauptmanna (*Der Bogen des Odysseus*, *Elga*, *Hanneles Himmelfahrt*, *Der arme Heinrich*, *Der Narr in Christo Emanuel Quint* i *Der Prophet*) koji je 1912. godine dobio Nobelovu nagradu za književnost. Inače Dora Pejačević je do 1921. godine čitala djela devet nobelovaca i jedne nobelovke za književnost, koji su tu nagradu dobili za njenog života, a to su: Rudyard Kipling (1907), Selma Lagerlöf (1909), Paul Heyse (1910), Maurice Maeterlinck (1911), Gerhart Hauptmann (1912), Rabindranath Tagore (1913), Romain Rolland (1915), Karl Adolf Gjellerup (1917), Knut Hamsun (1920) i Anatole France (1921). Čitala je i četiri nobelovca koji su tu nagradu dobili nakon njene smrti, a to su: George Bernard Shaw (1925), Thomas Mann (1929), Johannes Jensen (1944) i Hermann Hesse (1946).⁷⁷ Dori Pejačević ta nagrada nije bila poseban poticaj za čitanje, jer je neka djela tih nobelovaca i nobelovki čitala i prije nego što su dobili Nobelovu nagradu za književnost.

Osim njemačkih, engleskih, francuskih, ruskih i skandinavskih književnika/ca treba istaknuti i dva austrijska književnika koja je Dora Pejačević posebno cijenila i s kojima je imala neposredne kontakte, a to su pjesnik Rainer Maria Rilke od kojeg je čitala osam djela, te književnik i publicist Karl Kraus od kojeg je čitala šest djela. Osim što je čitala knjige od ova dva književnika Dora Pejačević je i skladala vokalna djela na njihove stihove, o čemu je detaljno pisala Koraljka Kos.⁷⁸ „Tekstovi Karla Krausa, Rilkea i Nietzschea uvlače je u čarobni krug sna, ljubavi i smrti, tjeskobnih stanja svijesti, samoće i odvajanja od stvarnosti. Pa čak i onda kada ne poseže za pjesničkim tekstom da ga preobrazi svojom glazbenom vizijom, u svijetu glasovirske minijature, ona je najčešće lirik koji teži estetiziranju i eleganciji, poetizaciji prirode ili zatvaranju u krug skrovitih meditacija.“⁷⁹ Rilkea i Krausa Dora je najčešće čitala kod prijateljice Sidonije Nádherný von Borutin i to u parku njenog obiteljskog dvorca u Janovicama. Zanimljivo je da Dora posebno naglašava da je djela Rilkea i Krausa u travnju i svibnju 1914. godine u Janovicama čitala ispod breza.⁸⁰ Janovice, Dresden i Našice skladateljica najčešće navodi kao mjesto čitanja knjiga, a u bilješkama se još spominju Rim, Zagreb i Budimpešta.

⁷⁶ *My Book Record*, 30, 36-37.

⁷⁷ *Kronologija: Hrvatska, Europa, svijet* (Zagreb, 1996), 326-327.

⁷⁸ Kao što sam već naveo, o odnosu skladateljice s Rilkeom i Krausom detaljno je pisala Koraljka Kos. Vidi Kos, „Dora Pejačević i Rainer Maria Rilke“, 405-427; Kos, *Dora Pejačević* (1982), 24-25, 28-29. i Kos, *Dora Pejačević* (2008), 38-40.

⁷⁹ Kos, *Dora Pejačević* (2008), 130.

⁸⁰ *My Book Record*, 50-51. O sačuvanoj fotografiji Dore Pejačević, Sidonije Nádherný i Karla Krausa i čitanju ispod breza vidi u Kos, „Dora Pejačević i Rainer Maria Rilke“, 408.

Skladateljica je čitala i u vlaku, tako je u ožujku 1913. godine u vlaku pročitala djelo *Österreichische Erzähler* za koje je napisala da nije vrijedno čitanja.⁸¹ Inače Dora je vrlo rijetko bila kritična prema djelima koja je čitala, a najoštriju bilješku je napisala uz djelo o Chopinu, od austrijskog kompozitora i dirigenta Adolfa Weissmanna, za koje je napisala da je napisano užasnim stilom i da zbog toga drugi dio knjige nije mogla ni pročitati do kraja.⁸² Dvije zadnje knjige koje je upisala u dnevnik čitanja čitala je u listopadu i studenom 1921. godine u Dresdenu, gradu u kojem je 10. veljače 1920. godine bila praizvedba njene *Simfonije u fis-molu op. 41* (1916/7, 1920).⁸³ U listopadu je čitala djelo njemačke teozofkinje Elise Wolfram, a u bilješci je napisala da je knjigu čitala u drezdenskoj bolnici. Knjigu o Karlu Krausu od austrijskog pisca Bertholda Viertelja također je čitala u Dresdenu i to u studenom te je to ujedno i zadnje djelo koje je Dora Pejačević čitala u razdoblju vođenja dnevnika.⁸⁴

Unatoč velikoj premoći književnih naslova u odnosu na ostala disciplinarna područja, autor čija su djela uvjerljivo najbrojnija u dnevniku čitanja je filozof Friedrich Nietzsche od kojeg je Dora Pejačević čitala sedamnaest djela.⁸⁵ Interes za Nietzschea kod skladateljice se nije zaustavio samo na čitanju njegovih djela već je čitala i djela koja se bave Nietzscheovom biografijom i filozofijom, a kao i u slučaju Krausa i Rilkea skladala je na Nietzscheove stihove.⁸⁶ Pored Nietzschea među filozofima se po broju pročitanih djela još ističu i Arthur Schopenhauer s jedanaest, te danski filozof Søren Kierkegaard s devet djela, kojeg skladateljica čita na njemačkom jeziku. Zanimljivo je i to da svojom brojnošću filozofska djela, koja su činila 15 posto od ukupnog broja pročitanih djela, znatno premašuju knjige vezane uz glazbu i glazbenike, koje

⁸¹ *My Book Record*, 42-43

⁸² *My Book Record*, 54-55.

⁸³ Vidi Kos, *Dora Pejačević* (2008), 18, 110-114.

⁸⁴ *My Book Record*, 78-79.

⁸⁵ Kronološkim redom od Nietzschea je skladateljica čitala ova djela: *Der Fall Wagner – Ein Musikanten-Problem, Nietzsche contra Wagner, Götzen-Dämmerung oder Wie man mit dem Hammer philosophiert, Also sprach Zarathustra, Jenseits von Gut & Böse-Vorspiel einer Philosophie der Zukunft, Zur Genealogie der Moral, Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik, Unzeitgemäße Betrachtungen: David Strauss, Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben, Über Wahrheit und Lüge im außermoralischen Sinn, Die Philosophie im tragischen Zeitalter der Griechen, Unzeitgemäße Betrachtungen: Schopenhauer als Erzieher, Richard Wagner in Bayreuth, Menschliches allzumenschliches* (Bd. I. i Bd. II.), *Ecce homo – Wie man wird, was man ist* (1888) i izabrana pisma *Ausgewählte Briefe*.

⁸⁶ Riječ je o ovim djelima: Barbara Margareth von Salis-Marschlins, *Philosoph & Edelmensch. Ein Beitrag zur Charakteristik Friedrich Nietzsches*; Poul Bjerre, *Der geniale Wahnsinn. Eine Studie zum Gadächnisse Nietzsches*; Elisabeth Förster-Nietzsche, *Der junge Nietzsche i Der einsame Nietzsche*, te Raoul Richter, *Friedrich Nietzsche sein Leben und sein Werk. Sechzehn Vorlesungen*.

su činile 4,7 posto od ukupnog broja pročitanih djela (tablica 4).⁸⁷ Skladateljica je čitala raznolika djela vezana uz filozofiju, a kretala su se od popularne filozofije do ozbiljnih filozofskih rasprava.⁸⁸

Od 1908. godine počinje skladateljkično veće zanimanje za filozofiju, a u filozofsku se problematiku uvodi knjigom bečkog filozofa Wilhelma Jerusalemca *Uvod u filozofiju* (1899). Riječ je o školskom uvodu u filozofsku problematiku, a od istog autora čita i udžbenik za psihologiju *Lehrbuch der Psychologie*. Inače 1908. godina velika je prekretnica u skladateljkičinom čitanju, jer osim većeg interesa za filozofiju čita i Augustinove i Bossuetove teološke rasprave, zatim Buddhine mudre izreke, po prvi puta čita Ellen Key, te svoju prvu knjigu o socijalizmu. Te 1908. godine pročitala je čak 68 knjiga što je ujedno i najveći broj pročitanih djela u jednoj godini. Zanimljivo je da je te godine Dora Pejačević skladala i svoje prvo profesionalno komorno djelo, a riječ je o *Kvartetu u d-molu za violinu, violu, violončelo i glasovir op. 25*, pa Koraljka Kos tu godinu označava i kao prekretnicu u skladateljkičinom glazbenom stvaralaštvu.⁸⁹ Iste te godine Dora Pejačević po prvi puta čita tri Nietzscheova djela, koja su je vjerojatno privukla zbog njenog interesa za Wagnera.⁹⁰ Naime, skladateljica čita dva djela u kojima se Nietzsche bavi Wagnerom i njegovom glazbom, te još jedan aforistički spis u kojem Nietzsche „filozofira čekićem“. Riječ je o Nietzscheovim kasnim djelima iz 1888. godine: *Slučaj Wagner (Der Fall Wagner)*, *Nietzsche protiv Wagnera (Nietzsche contra Wagner)* i *Sumrak kumira ili kako se filozofira čekićem (Götzen-Dämmerung oder Wie man mit dem Hammer philosophiert)*. U ta dva spisa o Wagneru Nietzsche je oštro kritizirao Wagnerovu glazbu i čitav pokret vezan uz vagnerijansku kulturu, pa stoga ne čudi da je Dora Pejačević u bilješki

⁸⁷ O glazbi i glazbenicima čita ova djela: Julius Kapp, *Paganini. Eine Biographie* (1913); Richard Specht, *Gustav Mahler* (1913); James Huneker, *Chopin: The Man and His Music* (1900); Max Steinitzer, *Richard Strauss* (1911); Hermann Ludwig Pfordten, *Handlung und Dichtung der Bühnenwerke Richard Wagners* (1893); Arthur Drews, *Der Ideengehalt von Richard Wagners „Ring des Nibelungen“ in seinen Beziehungen zur modernen Philosophie* (1898); Houston Stewart Chamberlain, *Richard Wagner* (1895); *Jugendbriefe von Robert Schumann* (1885); Otto Keller, *Geschichte der Musik* (1908); Leopold Schmidt, *Meister der Tonkunst im 19. Jahrhundert*; Ernst Wolff, *Robert Schumann* (1906); Richard Wagner, *Mein Leben*; Paul Bekker, *Beethoven* (1911); Adolf Weissmann, *Chopin* (1912); Hugo Riemann, *Musikgeschichte in Biespielen* (1912), Romain Rolland, *Beethoven*; Julius Kapp, *Liszt. Eine Biographie* (1909), *Richard Wagner und die Frauen* (1912) i *Berlioz* (1917).

⁸⁸ Od popularne filozofije skladateljica je čitala ova djela: Ernst Feuchtersleben, *Zur Diätetik der Seele*; Prenticea Mulforda, *Der Unfug des Lebens und des Sterbens*; Carl Hilty, *Glück*; Ernst Haeckel, *Die Welträtsel* i Ralph Waldo Emerson, *Die Sonne segnet die Welt*, *Twenty Essays*; *Power, Success & Greatness* i *Representative Men*.

⁸⁹ Vidi Kos, *Dora Pejačević* (2008), 82, 84.

⁹⁰ Ne bih se složio s mišljenjem Koraljke Kos da je Dora Pejačević do Nietzschea došla preko „zanimanja za Schopenhauera“, jer je Schopenhauera prvi puta čitala tek 1914. godine. Vidi Kos, *Dora Pejačević* (2008) 56.

napisala: „Neprijatno za ljubiteljicu Wagnera!“⁹¹ Skladateljici je kao vagnerijanki bilo „neprijatno“ čitati kako Nietzsche vagnerijanke naziva „najoholijim dvosmislenostima“.⁹² Unatoč tome Dora Pejačević će do 1916. godine pročitati gotovo sva Nietzscheova djela, a u lipnju 1920. godine prijateljici Rosi Lumbe-Mladoti u pismu je napisala da je „potpala pod vlast Nietzschea“.⁹³ To samopronalaženje u Nietzscheovoj filozofiji i poeziji rezultiralo je i skladanjem tri napjeva na Nietzscheove stihove od kojih je osobito dojmljiv napjev *Najosamljeniji*.⁹⁴ Dvije knjige u kojima Nietzsche kritizira Wagnera skladateljica će ponovno čitati 1915. godine. Nietzsche i Wagner su prvotno bili bliski prijatelji koji su se međusobno uvažavali i cijenili, pa je tako Wagner nakon izlaska Nietzscheove knjige *Rođenje tragedije iz duha muzike* (1972) poslao pismo Nietzscheu u kojem je napisao: „Još nikad nisam čitao ljepšu knjigu no što je ta.“⁹⁵ Nietzsche je svoju prvu knjigu o Wagneru objavio 1876. godine, *Richard Wagner u Bayreuthu*, a zajedno je s Wagnerom 1872. godine prisustvovao i polaganju kamena temeljca za Bayreuther Festspielhaus. No, krajem 1876. godine posljednji se put susreće s Wagnerom i nakon toga dolazi do raskida njihovog prijateljstva.

Intenzivnije čitanje filozofskih djela skladateljica započinje tijekom 1913. godine, a taj je interes za čitanjem filozofskih djela najavila u svibnju 1912. godine u pismu poslanom Johannesu Nádhernýju, bratu njene najbolje prijateljice Sydonie Nádherný von Borutin. Naime, tada je čitala knjigu *Die Welträtsel* njemačkog zoologa i filozofa Ernsta Haeckela, koja je objavljena 1899. godine. Haeckela kao i ranije čitanog Ralpa Emersona možemo svrstati u popularnu filozofiju. Naime, Haeckelova filozofija integralnog monizma od strane filozofa nikad nije ozbiljnije prihvaćena kao ni Emersonov transcendentizam, pa je tako Wilhelm Windelband njegovu filozofiju monizma označio kao karakteristični prikaz popularnog materijalizma, koji je proizlazio iz filozofske „poluobrazovanosti“.⁹⁶ Iz pisma Johannesu Nádhernýju vidljivo je da ni Doru Pejačević nije posebno privukao Haeckelov monizam iznesen u *Zagonetki svijeta*.⁹⁷

⁹¹ *My Book Record*, 26-27.

⁹² Vidi Friedrich Nietzsche, *Slučaj Wagner* (Beograd, 1988), 37.

⁹³ Vidi Kos, *Dora Pejačević* (2008) 34.

⁹⁴ O tri skladbe Dore Pejačević na stihove Friedricha Nietzschea (*Venecija, Osamljen i Najosamljeniji*) vidi Kos, *Dora Pejačević* (2008) 42.

⁹⁵ Vidi Danko Grlić, *Friedrich Nietzsche* (Zagreb, 1988), 224.

⁹⁶ Wilhelm Windelband, *Povijest filozofije* II (Zagreb, 1988), 229.

⁹⁷ „Dugo vremena sam čitala tek o različitim filozofima itd., a sada upravo čitam Haeckelovu «Svjetsku zagonetku» (*Welträtsel*); knjiga me jako interesira kao i sve što se temelji na prirodnim znanostima, ali usprkos toga neću postati sljedbenica Haeckelove filozofije; monizam smatram uvjerljivim (jasnim) ali teško provedivim.“ Citirano prema Merkaš, „Strogo

No, u tom pismu Dora postavlja i jedno naizgled neobično pitanje, koje glasi: „Željela bih znati da li ste protiv toga da žene čitaju filozofska djela?“⁹⁸ Za svakoga tko se i u manjoj mjeri bavio spolnim diskursima s kraja 19. i početka 20. stoljeća to pitanje i nije tako neobično, jer je negativan stav muških znanstvenika, psihologa, liječnika i pedagoga o ženskim misaonim sposobnostima bio prisutan tijekom cijele druge polovice 19. i početkom 20. stoljeća. S jedne strane ti su muški znanstvenici svoje stavove o strogim ograničenjima ženskog bavljenja filozofijom gradili na tada prevladavajućim znanstvenim tezama o slabijim intelektualnim sposobnostima žena, a s druge strane iza svega je zapravo stajao tadašnji građanski patrijarhalni normativni sustav koji je u svojoj mreži moći ženu smjestio u privatnost doma i pokušao joj oduzeti mogućnost javnog djelovanja i bavljenja intelektualnim zanimanjima. „Kada dozvoljavamo ženi, da se može što više i bolje izobraziti i usavršavati za sveto svoje zvanje, nikako ne možemo dozvoliti, da se bavi mudroznanstvom ili filozofijom, te da postane učenjakinjom, jer se to protivi njezinoj čudi, te ne bi nikako mogla izpunjavati svoje bračne dužnosti.“⁹⁹ Zbog ovakvih i sličnih razmišljanja brojnih pedagoga i liječnika ženama je sve do kraja 19. stoljeća bilo uskraćeno pravo studiranja na Filozofskim fakultetima u Beču i Zagrebu. Naime, Filozofski fakultet u Beču počeo je upisivati redovne studentice tek od 1897. godine, a zagrebački od 1901. godine. No, koliko se sporo pomicala tadašnja mentalna granica u prihvaćanju žena u visokom obrazovanju pokazuje i podatak da su se u školsku godinu 1901/2. na Filozofski fakultet u Zagrebu upisale samo tri studentice.¹⁰⁰ Žena kao posjednica znanja, kao znalac, u brojnim je pedagoškim i psihološkim raspravama prikazivana kao „neprirodna“, kao negacija ženstvenosti. „Djevojka valja da si dobro upamti, da bi se učinila smiešnom, da bi se omrzila, kada bi se svojim znanjem izticala.“¹⁰¹

---

kontrolirani tragovi“, 14. Zanimljivo je da skladateljica govori o tome da ju zanimaju prirodne znanosti jer u dnevniku čitanja nema baš puno djela iz područja prirodnih znanosti. Od djela iz prirodnih znanosti čita eseje engleskog biologa i agnostika Thomasa Henryja Huxleya *Science and Christian Tradition* (1896), zatim knjigu Charlesa Darwina *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex* (1871), te knjigu o Charlesu Darwinu koju priredio njegov sin Francis Darwin, *The Life and Letters of Charles Darwin* (1887). Čita i knjigu o smrti *Der Tod* poznatog njemačkog liječnika Hermanna Nothnagela koji je od 1882. do 1905. godine bio profesor na bečkom medicinskom fakultetu, a William Johnston ga naziva glavnim borcem protiv terapijskog nihilizma jer je za razliku od bečkih liječnika pokazivao brigu i razumijevanje za pacijente. Također, skladateljica je u pismu napisala da upravo (svibanj 1912.) čita *Zagonetku svijeta*, a djelo je u svoj dnevnik čitanja upisala u lipnju te godine, što znači da je knjige u dnevnik upisivala nakon završenog čitanja.

⁹⁸ Citirano prema Merkaš, „Strogo kontrolirani tragovi“, 14.

⁹⁹ Karlo Klobučar, „Udes i zadatak žene“, *Hrvatski učitelj* 15 (1888), 235.

¹⁰⁰ Tihana Luetić, „Prve studentice Mudroslovnog fakulteta kr. Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu“, *Povijesni prilozi* 22 (2002), 176.

¹⁰¹ Gall, *Uzor-djevojka*, 13.

Glavne ženske značajke prema brojnim pedagogima trebale su biti šutljivost, prostodušnost i pokornost. Te i slične kulturalno konstruirane značajke muški su pedagogi, liječnici i psiholozi u svojim brojnim raspravama prikazivali kao prirodne i vječne. Negativan učinak na žensku osobnost prema tim su raspravama imale i filozofske knjige koje se nikako nisu uklapale u konstrukciju poželjne slike žene kao pokorne i prostodušne supruge, kućanice i majke.

Takvi stavovi o ženama u javnim su i znanstvenim raspravama bili prisutni i početkom 20. stoljeća. Dovoljno je pročitati knjigu Otta Weiningera *Spol i karakter* iz 1903. godine, pa da nam se Dorino pitanje iz 1912. godine pokaže kao krajnje utemeljeno s obzirom na intelektualnu klimu, koja je proizlazila iz tadašnjih diskursa o spolnim razlikama. Naime, Weininger je u svojoj antifeminističkoj filozofiji izloženoj u knjizi *Spol i karakter* tvrdio da žene nisu umna biće i da zato nisu sposobne za intelektualna promišljanja, pa tako niti za filozofiju. „Padne li ženi na um neka teorijska pomisao, ona je ne slijedi dalje, niti je dovodi u vezu s drugom, ona ne razmišlja. Zato ne može postojati žena-filozof: njoj nedostaje ustrajnost, žilavost, upornost u mišljenju, ona nema nikakve pobude za to.“¹⁰² Zanimljivo je da je njemački karakterolog Paul Möbius optuživao tada već pokojnog Weiningera da je u svojoj knjizi preuzeo teze iz njegova djela *O fiziološkoj slaboumnosti žene*.¹⁰³ Naime, Möbius je imao još radikalnije stavove o ženskim intelektualnim sposobnostima, pa se čak Weininger u svojoj knjizi ogradio od njih. „Nadam se da sam se osigurao od brkanja mog pogleda u ocjeni žene sa svakidašnjim nazorima P. J. Moebiusa, koji su razumljivi samo kao hrabra reakcija na opća strujanja u javnosti. Žena nije «fiziološki slaboumna» i ne mogu se suglasiti s mišljenjem da su žene koje su učinile nešto veliko samo slučajevi izopačenja.“¹⁰⁴ Strujanja o kojima je govorio Weininger bili su pokušaji postizanja veće ravnopravnosti između žena i muškarca, čemu su doprinijeli i muški psiholozi kojima Weininger i dobar dio bečke muške intelektualne elite nije bio sklon. „Koliko su površni psiholozi (...) koji se zauzimaju za iskonski urođenu psihološku jednakost između muškaraca i žena.“¹⁰⁵ To neprihvatanje jednakosti između žena i muškaraca u Beču se najbolje pokazalo 1900. godine kada su školske vlasti dopustile ženama da pohađaju Medicinski fakultet u Beču. Naime, svi profesori bečkog Medicinskog fakulteta odbili su podržati ideju o upisu žena na taj fakultet. «Opirući se toj inovaciji, dekan medicinskog fakulteta

¹⁰² Otto Weininger, *Spol i karakter* (Zagreb, 2008), 252. „Žena nije ni dubokoumna ni visokoumna, ni oštroumna ni pravoumna; ona je, štaviše suprotna svemu tome. Kao što smo do sada vidjeli, ona uopće nije «umna»: ona je kao cjelina bez-umlje, bez-umna. Ali to još ne znači maloumna, prema pojmu koji se za to vezuje u njemačkom jeziku. Nedostatka najprostije praktične orijentacije u običnom životu.“ Weininger, *Spol i karakter*, 328.

¹⁰³ Johnston, *Austrijski duh*, 168.

¹⁰⁴ Weininger, *Spol i karakter*, 328.

¹⁰⁵ Otto Weininger, *Spol i karakter* (Zagreb, 2008) 327.

izjavio je njezinu glavnom poborniku, mađarskom anatomu Emilu Zuckerkandlu (1849-1910), kako bi barem on trebao znati da je ženski mozak manje razvijen od muškoga.»¹⁰⁶ Unatoč tom muškom otporu djevojke su se ipak od 1900. godine počele upisivati na bečki Medicinski fakultet i to prije svega iz političkih razloga jer su austro-ugarskim vlastima bile potrebne liječnice u Bosni i Hercegovini. Da je Weiningerov antifeminizam dobro odražavao antifeminističku klimu koja je krajem 19. i u prvoj polovici 20. stoljeća vladala u Beču pokazuje i podatak o popularnosti njegove knjige *Spol i karakter* koja je do 1940. godine imala oko trideset izdanja, a i dobri poznanik Dora Pejačević publicist Karl Kraus cijenio je Weiningerovo djelo.¹⁰⁷ Skladateljica je također čitala Weiningerovu knjigu i to dok je boravila u Zagrebu u ožujku 1918. godine, ali u svom dnevniku čitanja u rubrici za bilješke i komentare uz djelo nije zabilježila ništa.

Usprkos nepovoljnoj klimi za žensko čitanje filozofije, Dora Pejačević od 1913. godine započinje s intenzivnijim čitanjem filozofskih djela u kojima je pokušala naći odgovor na brojna ontološka, gnoseološka i etička pitanja. Tako tijekom srpnja i kolovoza 1913. godine čita tri Kantova djela: *Über das Misslingen aller philosophischen Versuche in der Theodizee* (1791), *Die Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft* (1793) i *Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels* (1755). U studenom te godine na njemačkom čita stoički priručnik o moralu u kojem se iznosi Epiktetova filozofska etika, a nakon Epikteta Dora čita Nietzscheovo najpoznatije djelo *Tako je govorio Zarathustra (Also sprach Zarathustra)*, koje je pisano od 1883. do 1885. godine.¹⁰⁸ Zanimljivo je da uz to Nietzscheovo remek-djelo skladateljica nije napisala nikakvu bilješku jer je iz jednog pisma, koje je poslala prilikom posuđivanja svog primjerka *Zarathustre*, vidljivo „da je knjiga puna njezinih vlastitih bilježaka“.¹⁰⁹ Dora Pejačević je svoju knjigu *Tako je govorio Zarathustra* tada posudila prijateljici Rosi Lumbe-Mladota, a i sama je znala posuđivati knjige od svojih prijateljica, što je i bilježila u svom dnevniku čitanja. Prvu knjigu koju je Dora u dnevniku čitanja zabilježila kao posuđenu je djelo Erice Gulden *Ach, ich armer Narre* (1910), a knjigu je posudila od prijateljice Stefi. Knjigu o Nietzscheu posudila joj je pak prijateljica Anny, a riječ je o djelu *Friedrich Nietzsche sein Leben und sein Werk. Sechzehn Vorlesungen* (1903)

¹⁰⁶ Johnston, *Austrijski duh*, 77.

¹⁰⁷ Kraus je u časopisu *Die Fackel* 144 (1903) prenio pohvalu koju je Weiningeru poslao August Strindberg. „Gospodine doktore, konačno vidjeti ženski problem riješen, za mene je olakšanje, te primite izraze mojeg poštovanja i moju hvalu!“ Citirano prema Mirjana Stančić, *Miroslav Krleža i Njemačka književnost* (Zagreb, 1990), 176.

¹⁰⁸ *My Book Record*, 44, 46

¹⁰⁹ Vidi Kos, *Dora Pejačević* (1983), 24. Prava je šteta što u obiteljskoj biblioteci Pejačević nije ostala sačuvana niti jedna knjiga sa skladateljčinih bilješkama, jer bi takvi primjerci knjiga odlično nadopunili analizu njenog dnevnika čitanja.

od Raoula Richtera koji je bio profesor filozofije na sveučilištu u Leipzigu. Anny joj je u ožujku 1914. godine posudila za čitanje novele njemačkog pisca Ernsta Hardta *An den Toren des Lebens* (1904). No, najviše je knjiga za čitanje dobila od svoje prisne prijateljice Sydonije Nádherný von Borutin koja joj je mjesec dana prije Anny dala nekoliko djela i to: *Das Meer* (1910) od Bernharda Kellermanna, zatim *Hebräische Balladen* (1913) njemačko-židovske književnice Else Lasker-Schüler koja je surađivala s Karlom Krausom i slala svoje radove u časopis *Fackel*, te djelo *Der Bogen des Odysseus* (1913) od njemačkog pisca Gerharta Hauptmanna. Sydonia ju je uvela i u svijet poezije Rainera Maria Rilkea jer je skladateljici dala tri njegova djela: *Requiem* (1909), *Das Marien-Leben* (1912) i *Die Weise von Liebe und Tod des Cornets Christoph Rilke* (1906). Zanimljiva je i jedna bilješka iz siječnja 1918. godine u kojoj je skladateljica napisala da je knjigu priča *Der kleine Johannes*, nizozemskog pisca Frederika van Eedena, dobila na poklon za Božić, a o knjizi je napisala da je originalna i mjestimice krasna.¹¹⁰

Tablica 5. Čitanje knjiga po mjesecima 1911-1921.

mjesec	1911.	1912.	1913.	1914.	1915.	1916.	1917.	1918.	1919.	1920.	1921.	ukup.
siječanj	8	1	2	3	1	1	4	2	2	4	-	28
veljača	-	-	1	3	1	1	2	1	2	4	1	16
ožujak	-	3	1	5	1	2	1	1	1	2	1	18
travanj	-	3	1	4	3	1	1	1	1	4	-	19
svibanj	-	1	1	3	2	1	1	-	3	2	1	15
lipanj	3	3	2	5	7	1	1	4	7	6	-	39
srpanj	1	1	3	1	3	3	2	3	2	1	1	21
kolovoz	2	3	4	4	5	1	2	2	3	1	1	28
rujan	1	1	1	-	3	3	2	1	4	-	-	16
listopad	2	2	3	2	6	3	1	2	2	1	1	25
studeni	1		4	5	-	4	8	1	5	1	1	30
prosinac	2	2	-	-	3	6	5	1	4	-	-	23

Nakon Nietzscheovog *Zaratuštre* skladateljica je nastavila sa čitanjem filozofskih djela, pa je tako u prosincu na njemačkom čitala škotskog filozofa Davida Humea i to njegovo djelo *Istraživanje o ljudskom razumu* (1748) u kojem je Hume izložio svoju skeptičku spoznajnu teoriju. Nakon Kanta, Nietzschea i Humea sljedeće godine skladateljica po prvi puta čita dva filozofa

¹¹⁰ *My Book Record*, 36-37, 48-49, 52-53, 68-69.

koji su uz Nietzschea bili najzastupljeniji u njenom dnevniku čitanja, a riječ je o Arthuru Schopenhaueru i Sørenu Kierkegaardu. Od Schopenhauera u siječnju te godine čita knjigu aforizama *Aphorismen zur Lebensweisheit. Über den Tod* (1851), a njegovo ključno filozofsko djelo *Svijet kao volja i predodžba (Die Welt als Wille und Vorstellung)* čita u listopadu 1918. godine, a u bilješki uz to Schopenhauerovo djelo je zapisala: „Sada je potpuna prevlast tog velikog duha.“¹¹¹ Od danskog filozofa Kierkegaarda u svibnju 1914. godine čita tri djela (*Lobrede auf Abraham, Das Tagebuch des Verführers* i *Briefe und Aufzeichnungen aus seinem nachlass*) te još tri u lipnju iste godine (*Furcht und Zittern, Die Wiederholung* i *Der Augenblick*). Lipanj je inače bio mjesec u kojem je skladateljica najčešće čitala knjige u razdoblju od 1911. do 1921. godine (tablica 5).¹¹² U bilješki uz Kierkegaardovo djelo *Einübung im Christentum* koje je čitala u Našicama u svibnju 1920. godine skladateljica je napisala da je se tim djelom danski filozof duboko dojmio.¹¹³ No, iz pisma pisanog krajem svibnja Rosi Lumbe-Mladota, koja joj je posudila tu knjigu, vidljivo je da Kierkegaardova filozofija nije promijenila njen odnos prema vjeri.¹¹⁴ Pored Schopenhauera i Kierkegaarda skladateljica 1914. godine čita i dvije Nietzscheove rasprave o moralu (*Jenseits von Gut & Böse* i *Zur Genealogie der Moral*), a godinu završava s čitanjem Spinozine *Etike*. Do 1921. godine Dora Pejačević je uglavnom čitala filozofska djela Nietzschea, Schopenhauera i Kierkegaarda, a od istaknutijih filozofa na njemačkom čita Platona i to sedam njegovih djela (*Gozba, Obrana Sokratova, Kriton, Fedon, Eutifron, Lahet i Hipija*). Zanimljivo je da od Aristotela skladateljica nije pročitala niti jedno djelo iako ga je navela u dijelu dnevnika u kojem je zapisivala knjige i autore koje je željela čitati (*Books I wish to read*).¹¹⁵

Dora Pejačević nije pokazivala interes samo za zapadnu filozofiju, već je čitala i djela vezana uz indijsku filozofsku misao. Tako 1910. godine čita knjigu njemačkog indologa Richarda Garbea *Die Sāmkhya-Philosophie, eine*

¹¹¹ *My Book Record*, 70-71. Od Schopenhauera je skladateljica čitala i ova djela: *Aphorismen zur Über die Freiheit des menschlichen Willens, Über das Fundament der moral, Über den Willen in der Natur, Über das Sehen und die Farben, Parerga und Paralipomena (Über Philosophie u. ihre methode, Über Religion, Kritik der Kantischen Philosophie i Zur Philosophie und Wissenschaft der Natur)* i *Der Satz vom Grunde*.

¹¹² Do kolovoza 1910. godine skladateljica je u dnevniku čitanja bilježila samo godine čitanja, a od tada počinje bilježiti i mjesece čitanja.

¹¹³ *My Book Record*, 76-77. Od Kierkegaarda je skladateljica još čitala *Die Krankheit zum Tode* i *Der Begriff der Angst*.

¹¹⁴ Kos, *Dora Pejačević* (1983) 37.

¹¹⁵ Osim Aristotela skladateljica je navela i ove filozofe koje je željela čitati, ali ih ipak nije čitala: Empedoklo, Heraklit, Ksenofan, Epikur, G. Bruno, Pascal, Descartes, Leibniz, Berkeley, Locke, Lamarck, Condillac, Montaigne, Diderot, Laplace, Feuerbach, Spencer i Bergson. *My Book Record*, 89-91.

Darstellung des Indischen Rationalismus (1894) u kojoj Garbe analizira Sāmkhya-daršanu, hinduističku filozofsku školu koja zagovara dualizam između duha i prirode, te dokazuje pluralizam duša.¹¹⁶ Dvije godine prije toga na njemačkom je čitala i Buddhine mudre izreke (*Buddhas Worte*). Riječ je vjerojatno o knjizi *Das Wort des Buddha* (1906) u kojoj je po prvi puta u Evropi dan detaljniji pregled Buddhinog učenja, a knjigu je za objavljivanje pripremio njemački indolog Karl Seidenstücker. Inače knjige iz područja religije i teologije činile su 4,2 posto od ukupnog broja pročitanih knjiga u skladateljčinom dnevniku čitanja (tablica 3). Od djela koja je Dora Pejačević čitala iz područja religije i teologije istaknuo bih knjigu propovijedi *Sermon pour la Profession de Mademoiselle de La Vallière* (1675) francuskog teologa i biskupa Jacques-Bénigne Bossueta, zatim djelo *Introduction à la vie dévote* ženevskog biskupa i sveca Franje Saleškog (St. François de Sales) čija je knjiga bila jedna od najpopularnijih katoličkih knjiga za samopomoć, te Augustinove *Ispovijesti*, koje zajedno s prve dvije knjige skladateljica čita tijekom 1908. godine. Od teoloških rasprava skladateljica je čitala i tada popularnu knjigu njemačkog teologa Adolfa Harnacka *Das Wesen des Christentums* (1900), zatim knjigu francuskog teologa Augustea Josepha Alphonsea Gratrya „*Jésus-Christ*“ *réponse à M. Renan* (1864), te knjigu *Religion und Religionen* (1906) od njemačkog protestantskog teologa Otta Pfeleiderera, a za tu je knjigu u bilješki napisala da je vrlo zanimljiva.¹¹⁷

Po broju pročitanih knjiga odmah iza teologije i religije, nalaze se djela iz područja politike, povijesti i sociologije koja su činila 3,8 posto od ukupnog broja pročitanih knjiga. Skladateljčin interes za politička pitanja posebno je porastao nakon prvog svjetskog rata, pa tako tijekom 1920. godine čita desetak političkih brošura koje su joj trebale pomoći u razumijevanju novih političkih i socijalnih okolnosti (uzroci izbijanja i kraj Prvog svjetskog rata, raspad Austro-Ugarske i novi evropski poredak, revolucionarna događanja u Rusiji i Bavarskoj itd.) koje su bitno utjecale i na njen svakodnevni život. Većinu tih brošura napisali su socijaldemokratski i marksistički intelektualci, a i sama je Dora Pejačević bila prilično socijalno osjetljiva, pa su je zbog njenog kritičkog stava prema životu tadašnje aristokracije nazivali „socijalistkinjom“.¹¹⁸

¹¹⁶ Vidi Mircea Eliade, *Joga. Besmrtnost i sloboda* (Beograd, 1984) 30-31.

¹¹⁷ *My Book Record*, 22, 34, 48-49.

¹¹⁸ Vidi Kos, *Dora Pejačević* (2008) 16-18, 22. Riječ je o ovim političkim brošurama: Adolf Saager, *Neudeutschland und Versailles: Wie es zum Diktatfrieden kommen musste und wie er korrigiert werden kann* (1919); Salomon Grumbach, *Das Misstrauen*; Friedrich Wilhelm Foerster, *Zur Beurteilung der Deutschen Kriegführung* (1919); Eugen Ortner, *Die Intellektuellen und der Sozialismus* (1919); Kurt Eisner (1867-1919), *Die Deutsch-bolschewitische Verschwörung i Schuld und Sühne* (1919); Milovan Grba, *Freiheit den Serben, Kroaten und Slovenen* (1919); Otfried Nippold, *Meine Erlebnisse in Deutschland vor dem Weltkriege* (1918) i Hugo Ball, *Zur Kritik der deutschen Intelligenz* (1919).

Skladateljica je u toj distanci od aristokracije ostala dosljedna do kraja života što je vidljivo iz njene želje da bude pokopana izvan obiteljske grobnice te da se novac namijenjen za cvijeće prilikom sahrane donira obiteljima siromašnih glazbenika.¹¹⁹ Prvu knjigu koja tematizira socijalizam skladateljica je čitala 1908. godine, a riječ je o djelu *Socialismus und soziale Bewegung* (1896) njemačkog sociologa i ekonomista Wenera Sombarta, koji se izjašnjavao kao uvjereni marksist. Pored socijalizma skladateljica se zanimala i za anarhizam, pa tako na njemačkom u travnju 1915. godine čita knjigu poznatog anarhističkog mislioca Petra Kropotkina *Memoari jednog revolucionara* (1899), a u bilješki uz knjigu napisala je da je autor na nju ostavio dubok dojam.¹²⁰ U kolovozu 1920. godine čita knjigu *Terrorismus & Kommunismus. Ein Beitrag zur Naturegeschichte der Revolution* (1919) koju je napisao njemačko-češki marksist Karl Johann Kautsky. Prije i nakon te knjige čita roman u dva dijela *Memoiren einer Sozialistin – Lehrjahre* (1909) i *Memoiren einer Sozialistin – Kampffahre* (1911) koji je napisala njemačka feministkinja i socijalistkinja Lily Braun, a u bilješki je napisala da joj se drugi dio romana manje svidio od prvog. No, ono što povezuje Lily Braun i Doru Pejačević njihova je velika socijalna osjetljivost, ali i potreba za individualnom slobodom i vlastitim samopotvrđivanjem. Naime, Lily Braun je od 1895. godine bila članica socijaldemokratske partije Njemačke, ali se zalagala za postupno mijenjanje društva i nije bila sklona revolucionarnim metodama.¹²¹ Posebnu je pažnju poklanjala slobodnom razvoju pojedinaca, a cijenila je i Nietzscheovu individualističku filozofiju kao i Dora Pejačević.

Epilog

Čitalačka praksa Dore Pejačević nije bila samo rasonoda, ona je bila i neprekidno samopropitivanje i potraga za vlastitim određenjem koje je na koncu pronašla u svom nomadskom identitetu. O novom evropskom nomadizmu skladateljica je i sama čitala u djelu svog najdražeg filozofa Friedricha Nietzschea, koji je u knjizi *S onu stranu dobra i zla – predigra filozofije budućnosti* (1886) najavio nastanak evropskih nadnacionalnih i nomadskih identiteta.¹²² Dora Pejačević je u zadnjim godinama svoga života potpuno osvijestila svoju ontološku neutemeljenost i svjesno živjela svoju slobodu i svoj „gypsy life“, kako je u svom *Dnevniku* o skladateljičinoj praksi življenja pisala Sidonija

¹¹⁹ Vidi Kos, *Dora Pejačević* (2008), 20.

¹²⁰ *My Book Record*, 54-55. Namjeravala je čitati i Bakunjinu.

¹²¹ O Lily Braun vidi Alfred G. Meyer, *The Feminism and Socialism of Lily Braun* (Bloomington, 1986).

¹²² Friedrich Nietzsche, *S onu stranu dobra i zla – predigra filozofije budućnosti* (Zagreb, 2002), 197.

Nádherný von Borutin.¹²³ Život Dore Pejačević nije se uklapao u tadašnje sveprisutne klasne i nacionalne obrasce, o čemu i sama govori u pismu iz srpnja 1920. godine koje je pisala prijateljici Rosi Lumbe-Mladota. „Doista je tužno na tom svijetu, i čovjek poput mene ne može se odlučiti ni za jednu klasu, jer u svim klasama vlada ograničenost, okorjelost i naposljetku glupost: mi smo (ja ipak pribrajam *Tebe k sebi*) pojedinačni ljudi koji traže i nalaze pojedince; a kao takvi ne pripadamo nijednoj klasi, bez domovine smo, osamljeni i često žalosni... u tom leži, usprkos patnji, ljepota; svuda ćemo nalijetati na ljude i, tek pošto se oni pred nama pokažu u svojoj ogoljenosti, odvrćati se od njih grozom. Nietzscheova teorija koja krajnju svrhu razvoja vidi u *nadžčovjeku*, dakle u *pojedincu*, možda je ipak najispravnija.“¹²⁴ U potrazi za vlastitim identitetom Dora Pejačević je svoje određenje pronašla u fluidnoj ne-pozicionalnosti jer se nije mogla vezati niti za jedno kolektivno određenje. Objašnjenje za svoju bez-zavičajnost kao i izloženost čistini, beskraju i egzistencijalnom ponoru iznad kojeg je u zadnjim godinama svoga života stajala sama kao *osamljena* i *najosamljenija*, Dora Pejačević je pronašla u eksperimentalnoj filozofiji Friedricha Nietzschea i njegovoj koncepciji nadčovjeka.

Ovaj prikaz dnevnika čitanja Dore Pejačević pokušaj je ukazivanja na jedan neponovljivi individualni proces samoobrazovanja, samorazvoja i samoizgradnje koji je osim kroz glazbeno stvaralaštvo tekao i kroz individualnu praksu čitanja. Skladateljica je kao pasionirana čitateljica čitala vrhunska djela koja su njenu praksu čitanja bitno odvajala od općih trendova tadašnjeg ženskog čitanja. Stoga, na osnovi čitateljskog profila Dore Pejačević ne možemo donositi uvjerljive opće zaključke o fenomenu ženskog čitanja početkom 20. stoljeća u Hrvatskoj, pa čak niti o čitanju srednjoevropskih intelektualki, jer je u njenom slučaju, kao i u slučaju svih individualnih čitanja, riječ o čitanju kao izrazito subjektivnom i neponovljivom iskustvu.

¹²³ Vidi Kos, *Dora Pejačević* (1982), 37.

¹²⁴ Citirano prema Kos, *Dora Pejačević* (2008), 18.

Slikovni prilozi

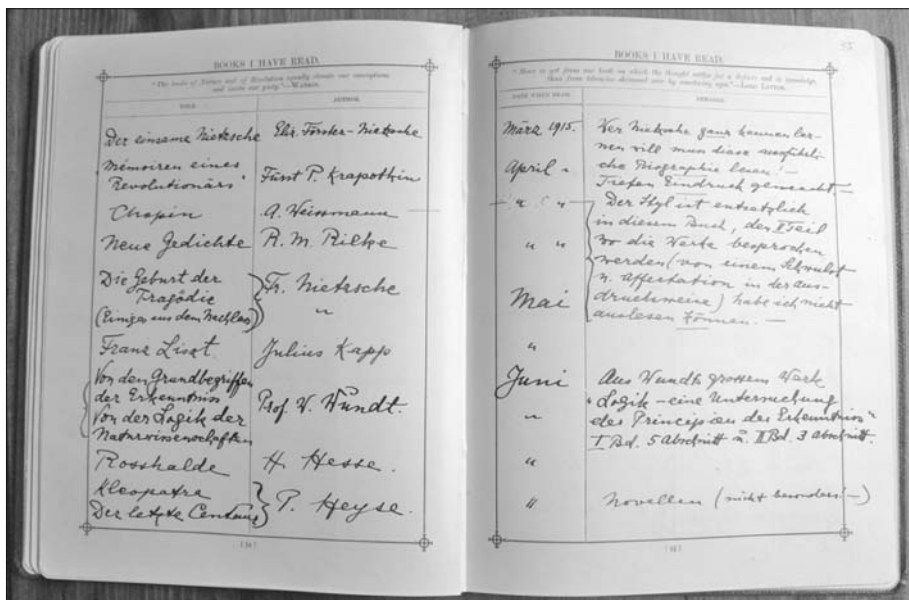
Fotografija Dore Pejačević iz 1905. (Zavičajni muzej Našice)

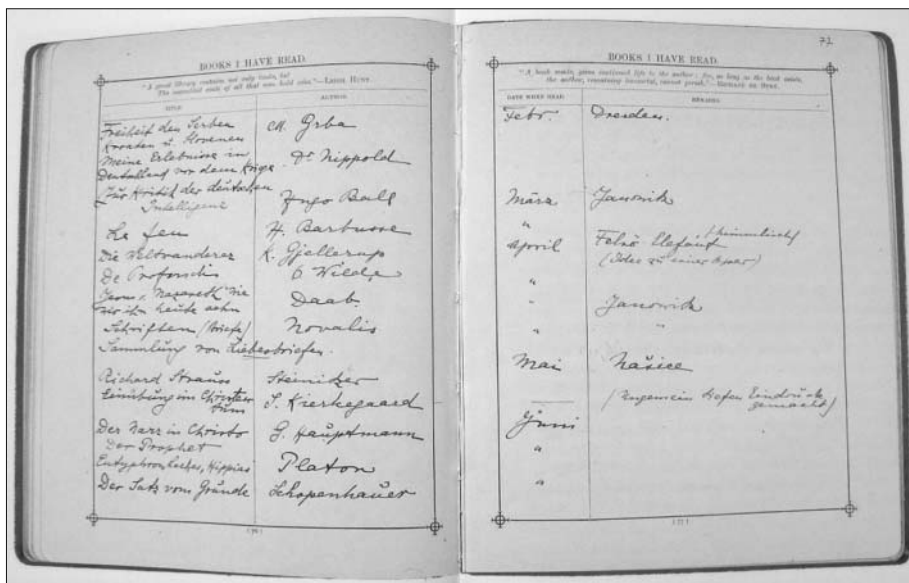
Dora s knjigom (fotografija iz 1903, Hrvatski glazbeni zavod).

Dora, Sidonija i Karl Kraus u Janovicama
(Izvor: Koraljka Kos, *Dora Pejačević* (Zagreb, 2008.) 51.)

Dorin dnevnik My Book Record, str. 54-55. (HGZ)

Dorin dnevnik My Book Record, str. 76-77. (HGZ)

Prilog 1. Books I have read (Dora Pejačević)¹

TITLE	AUTHOR	DATE WHEN READ	REMARKS
/p. 6-7/			
Lady of the Lake	S. Walter Scott	1902.	
Ivanhoe	Sir Walter Scott	" "	
Die Jungfrau v. Orleans	Fr. Schiller	" "	
Maria Stuart	" "	" "	
Wilhelm Tell	" "	" "	
Wallenstein	" "	" "	
Hermann & Dorothea	W. Goethe	" "	
Egmont	" "	" "	
Torquato Tasso	" "	" "	
Merchant of Venice	Shakespeare	" "	
As you like it	" "	" "	
King John	" "	" "	
King Richard III.	" "	1903.	
Julius Caesar	" "	" "	
Macbeth	" "	" "	
King Lear	" "	" "	
Othello	" "	" "	
Antony & Cleopatra	" "	" "	
Life & death of King Richard II.	" "	" "	
/p. 8-9/			
The Vanity fair	Thackeray	1903.	
Little Lord Fauntleroy	Burnett	" "	
Cherry Ripe	H. Mathers	" "	
Comin' through the rye	" "	" "	
Romola	G. Eliot	" "	
Nigel's vocation	Norris	" "	
Double Harness	A. Hope	" "	

¹ Prilog 1. sadrži transkripciju prve cjeline dnevnika čitanja Dore Pejačević koja nosi naslov *Books I have read*, a u skladateljčinom dnevniku je ispisana od 6. do 79. stranice. (*My Book Record*, Zbirka arhivske građe Hrvatskog glazbenog zavoda, ostavština Dore Pejačević, HGZ VII, 3). Na lijevoj stranici dnevnika skladateljica je upisivala naslove i autore/ice, a na desnoj stranici kada su knjige čitane i bilješke o djelima, tako da jedan cijeli redak u mojoj tablici obuhvaća dvije stranice dnevnika. Skladateljica je u početku pisala naslove bez navodnika, a kasnije je dio naslova stavljala u navodnike. Zahvaljujem kolegici Mici Orban Kljajić i kolegi Milanu Vrbanusu koji su mi pomogli oko transkripcije nekoliko nečitkih riječi iz skladateljčinog dnevnika čitanja.

Becket	Tennyson	1904.	
King Arthur's table round	" "	" "	
Contes à Ninon	E. Zola	" "	
Cyrano de Bergerac	E. Rostand	" "	
l'Aiglon	" "	" "	
La Princesse Lointaine	" "	" "	
A Gyurkovics leányok	F. Herczeg	" "	
Toldi szerelme	Arany János	" "	
Eliane	Craven	" "	
Conte d'une soeur	" "	" "	
An English woman's love letters	x x x	" "	
/p. 10-11/			
Les derniers Trianon	F. Nion	1905.	
Bellah	O. Feuillet	" "	
Le roman d'un jeune homme pauvre	" "	" "	
Âmes féminines	Guy Chantepleure	" "	
Ma conscience en robe rose		" "	
Fleurange	Craven	" "	
La bonne souffrance	F. Coppé	" "	
Mr. Barnes of New York	Gunter	" "	Sujet für eine Oper
The Farringdons	Thornycroft-	" "	
Isabel Carnaby	Fowler	" "	
Molly Bawn	Hungerford	" "	
Rossmoyne	" "	" "	
Thelma	M. Corelli	" "	
The mighty atom	" "	" "	
Temporal Power	" "	" "	
Boy (a sketch)	" "	" "	
Three men in a boat	Jerôme K. Jerôme	" "	
Paul Kelper	" "	" "	
The idle thoughts of idle fellow	" "	" "	
/p. 12-13/			
Die Nilbraut	Ebers	1906	
Homo sum	" "	" "	
Studies in Charakter	Shoffield	" "	Gut geschrieben!
Donovan	E. Lyall	" "	
We Two	" "	" "	
Dodo	Benson	" "	
Ships that pass in the night	Harraden	" "	Dies Buch lieb gehabt
Two little wooden shoes	Ouida	" "	Ergreifend & lieb

Trilby	Maurier	" "	Interessant & spannend
Frau Sorge	Sudermann	" "	Ein gutes Buch, sehr wahr, jedoch
		" "	deprimierend.-
The vicissitudes of	E. Glyn	" "	Zur Unterhaltung ein kleines feines
Evangeline	" "	" "	Buch!
The reflections of		" "	detto!
Ambrosine			
Ekkehard	Scheffel		
Der Trompeter von	" "		
Säkkingen			
/p. 14-15/			
Handlung u. Dichtung der	Pfordten	(1904!)	Wer für Wagnerische Musik Interesse
Bühnenwerke R. Wagners	" "		hat u. in den Motivenaufbau etc.
			eingeführt werden will – lese dies
			Werk – es ist leicht verständlich u.
			gut geschrieben.
Ein Kampf um Rom	F. Dahn	1907.	
Was ist die Liebe	" "	" "	Alles wunderbare Werke – voller
Odhins Rache	" "	" "	Poesie – die Sprache einfach u.
Die Finnin	" "	" "	mächtig. -
Skirnir	" "	" "	
Zur Diatetik der Seele	Feuchtersleben	" "	Ein gutes Buch. -
Briefe die ihn nicht	x x x	" "	
erreichten		" "	
Der Tag anderer	" "	" "	
R. Wagners Ring des	A. Drews	" "	Sehr interessant
Nibelungen in seinen			
Beziehungen zur			
modernen Philosophie.			
Im Karst	A.H. Eckhel	" "	
Das Schicksal der Ulla	Karin Michaelis	" "	Lieblingsbücher v. mir!
Fangel			
/p. 16-17/			
Hedda Gabler	H. Ibsen	1908.	
Brand	" "	" "	
Die Frau vom Meer	" "	" "	
Wenn wir Toten erwachen	" "	" "	
Baumeister Solness	" "	" "	
Jörn Uhl	G. Frenssen	" "	Für mich,
Die drei Getreuen	" "	" "	unvergessliche
Hilligenlei	" "	" "	Bücher!!!
Peter Moor's Fahrt nach	" "	" "	
Südwest	" "	" "	

Tagebuch einer Idealistin	Meysenburg	" "	Für mich,
Helen v. der Weiden	G. Reuter	" "	unvergessliche
The garden of Allah	Hichens	" "	
Pittje Pittjewitt	Lauff	" "	Bücher!!!
Ingeborg	Kellermann		
/p. 18-19/			
Geschichte meines Lebens	H. Keller	1908!	
Neue Strömungen in	Abbé F. Klein		
Religion u. Litteratur	" "		
Richard Wagner	Chamberlain		
An Mathilde Wesendonk	R. Wagner		
Le trésor des humbles	Maeterlinck		
La vie des abeilles	" "		Lieblingsbücher!
La sagesse et la destinée	" "		
Sur la branche	Coulevain		
L'Île inconnue	" "		
Ève victorieuse	" "		
Noblesse américaine	" "		
Sens de la vie	E. Rod		
/p. 20-21/			
Lettres de mon Moulin	Daudet		
Contes du Lundi	" "		
Tartarin sur les Alpes	" "		
In tune with the Infinite	R. W. Trine		
Kokoro	Lefcadio Hearn		
Frithjofs sage	Tégner		
Jugendbriefe	R. Schumann		
Das Buch vom Brüderchen	G. Geijerstam		
Gösta Berling	Selma Lagerlöf		
Die Sonne segnet die Welt	Emerson		
Menschen untereinander	Ruskin		
/p. 22-23/			
Einleitung in die Philosophie	Prof. W. Jerusalem		
Einleitung in die	" "		
Psychologie	" "		
Napoleon - the last phase	Lord Rosebery		
Sermons	Bossuet		
Confessions	St. Augustin		
Introduction à la vie dévote	St. François de Sales		
Socialismus u. soziale	Werner Sombart		

Bewegung	" "		
Helden des Alltags	E. Zahn		
Die Verbannten	Haushofer		
La croix de Berny	E. Girardin,		
" "	Gautier,		
" "	Sandeau & Méry		
/p. 24-25/			
Lady Windermere's Fan	O. Wilde		
Weisheiten	" "		
Buddhas Worte	Buddha		
Die Wenigen u. die Vielen	Ellen Key		
Rahel Varnhagen	" "		
Der Lebensglaube	" "		
Liebes briefe	Multatuli		
Le Duel	Lavedan		
Die Brüder von St. Bernhard	Ohorn		
Hinter'm Pflug Verse eines Bauern	A. Huggenberger		
Rosenmontag	O. E. Hartleben		
/p. 26-27/			
Dreizehnlinden	Weber		
Gedichte	" "		
Der Fall Wagner	Fr. Nietzsche		Unerfreulich f. eine Wagnerianerin!
Götzen-Dämmerung	" "		
Nietzsche contra Wagner	" "		
Sidsel Langröckhen	H. Aanrud		Ein kl. Meisterwerk!
The light that failed	R. Kipling		
When it was dark	G. Thorn		Sehr interessant
Friedenssucher	O. Nell		
Après la neuvieme heure	R. Monlaur	1909.	
Sesame & Lilies	J. Ruskin	" "	
Arbeiten u. nicht verzweifeln	T. Carlyle	" "	
Der Pilger (Gedichte)	Joh. Ognist	" "	
Book of months	Benson		
/p. 28-29/			
Twenty Essays	Emerson	1909.	
Der Weg zum inneren	v. Lehen E.J.		
Frieden		" "	
Asmus Sempers Jugendland	Otto Ernst	" "	
Die Grundlagen des XIX. Jahrhunderts	Chamberlain	" "	Interessant u. gut geschrieben

A diadalmas világnézet Geschichte der Musik Les désenchantées Der Tor Bleib jung meine Seele La liberté spirituelle	Prohászka O. Keller Pierre Loti B. Kellermann Toni Schwabe Channing	— —	so schön! stellenweise!
/p. 30-31/ Tantris der Narr Soeur Béatrice	E. Hardt Maeterlinck	“ “ “ “	
Klaus Hinrich Baas „Mehr Freude“ Der Unfug des Sterbens Songs from the Garden of Kama Power, Success & Greatness The Necromancers	G. Frenssen Bischoff Keppler Prentice Mulford Laurence Hope R.W. Emerson R.H. Benson	<u>1910.</u>	Interessant. Sehr schöne Gedichte E.g. Sehr nervösen Menschen, nicht anzuempfehlen. Sehr schön u. tief gedacht!- Lieb! —
“Chantecler” “L'oiseau bleu” Science & Christian Tradition „Betty Rosa”	Rostand M. Maeterlinck T.H. Huxley Karin Michaëlis		
/p. 32-33/ Memoiren einer Hofdame (Mitteilungen über das Hofleben der Kaiserin Marie Louise)	Nach Erinnerungen der Generalin Durand von <u>Burghard Assmus.</u>	Aug. 1910.	
„Über allen Verstand“ „Mysterien“ „Leiden des jungen Werthers“ Missbrauche Frauenkraft „Monna Vanna“ Der neue Hauslehrer u. andere Novellen Die Sâmkhya-Philosophie (eine Darstellung des Indischen Rationalismus) Directions- pour rassurer dans leurs doutes les âmes timoriées	<u>Karin Michaëlis</u> Knut Hamsun W. Goethe Ellen Key Maeterlinck Grfn. Thun-Salm Richard Garbe R.P. Quadruvani	Sept. 1910. Okt. “ Nov. “	

Drei Frauenschicksale. Sonja Kovalevska - Anne Charlotte Leffler. Duchess di Cajanello. – Victoria Benedictsson.	v. Ellen Key		
/p. 34-35/ "Das Wesen des Christentums"	Adolf Harnack	Dec. 1910.	
„ Meister der Tonkunst im XIX. Jahrh."	Leopold Schmidt		
"The Ballad of Reading Gaol"	Oscar Wilde		
„Jesus Christ" Reponse á M. Renan"	A. Graty		
Representative men „Der Rosenkavalier"	Emerson H. Hofmannstahl	1911. Jan.	Textbuch zu Straussens's Oper.
„Die Wildente"	Ibsen		
„Friggas Ja"	Dahn		
„Du bist mein"	Paul Langenscheidt		
Glück	Prof. Hilty		(bei M. Th. gelesen. Dresden
De Profundis	Oscar Wilde		Wienes 24.7.)
Marie-Claire	Marguerite Audoux		
/p. 36-37/ Meine Beichte	Grf. Leo Tolstoi	1911. Juni	
Krieg u. Frieden	" "		
„Ach ich armer Narre"	Erica H. Gulden	Juli	v. Stefi geliehen bekommen
„Es lebe das Leben"	Hermann Südermann		Drama in 5 Akten.—
Raskolnikows Schuld und Sühne	F.M. Dostojewskij	Aug.	Sehr interessant.
Gedichte	Anna Ritter		
Vie de S. François d'Assise	Paul Sabatier	Sept.	Mit Stefa gelesen.- Wunderhübsch.-
„Wie ich es sehe"	Peter Altenberg		
„Was der Tag mir zuträgt"		Okt.	Ganz eigenartig – stellenweise
„Auferstehung"	Leo Tolstoi	Nov.	grossartig.—
Mein Lebensweg	Luise v. Toscana Kronprinzessin v. Sachsen.	Dec.	
Der Untergang der „Anna Hollmann"	Gustav Frenssen		Immer kann ich Frensen lesen —

/p. 38-39/			
„Il Santo“	Fogazzaro	1912.	
„Elsie Lindtner“	Karin Michaelis	März	
„Seelen u. Werke“	Ellen Key	„	
„Friedenmann Bach“	A.E.Brachvogel	„	(:Historischer Roman:)
„Christuslegenden“	Selma Lagerlöf	April	(Bei Mädi in Agram gelesen)
„Bauern“	Anton Tschschöff	„	
„Ein bekannter Herr“		„	
“Le Choix de la vie“	Georgette Leblanc	Mai	(G. Leblanc- jetzt Maeterlinck)
“Der Idiot“	Dostojewskij		
Sechs Novellen	Thomas Mann	Juni	
1. Der Weg zur Friedhof			
2. Tristan			
3. Der Kleiderschrank			
4. Luischen			
5. Gladius dei			
6. Tonio Kröger			
Die Welträtsel	Ernst Haeckel		
/p. 40-41/			
Elmékedések az	Prohászka Ottokár	1912. Juli.	
Evangéliumról			
„John Gabriel Borkman“	Henrik Ibsen	Aug.	
„Peer Gynt“	„ „	„	
„Das Liebesleben in der Natur“	Bölsche	„	III.Bde. ungemein interessant-sehr klar verfasst.-
„Die Frau des Weisen u. andere Novellen“	A.Schnitzler	Sept.	
„ L'île des Pingouins“	Anatole France	Okt.	
Der Tod.	Leo Tolstoi		
Buddenbrooks	Thomas Mann	Dec.	
Robert Schumann	Ernst Wolff		
/p. 42-43/		1913.	
Love letters of	Abelard & Heloise	Jan.	
“Immensee“	Th. Storm		
Charles Darwin's Life	Francis Darwin	Feb.	
Österreichische Erzähler	v. Marie v. Ebner-Eschenbach - Peter R. Rosegger - E. v. Handel Marretti u. Hano Bartoch.	March	Nicht der Mühe wert! Auf der Eisenbahn gelesen!!!
<u>Vier kl. Geschichten</u>			

Richard Wagner u. die Frauen	v. Julius Kapp	April	
Sonnets from the Portuguese	Elizabeth Barret - Browning	Mai	
Dorian Gray	Oscar Wilde	"	
La Mort	M. Maeterlinck	Juni	
/p. 44-45/ Mein Leben	R. Wagner	Juli	
L'Intelligence des fleurs	M. Maeterlinck	"	In 11 Kapiteln. -1. L'intell. des fleurs. 2. Les parfums. 3. La mesure des homes. 4. L'inquietude de notre morale. 5. L'elage de la boxe 6. A propos de Roi Leer 7. Les dieux de la Guerre 8. Le pardon des Injures 9. L' accident 10. Notre devoir social 11. L' immortalite.—
Über das Misslingen aller philosophischen Versuche in der Theodizee. – Die Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft.	<u>I. Kant</u> (1791.) "	"	
	(1793.) "	"	
	1755. "	Aug.	
<u>Allgemeine Naturgeschichte</u> u. Theorie des Himmels.		"	
Der ewig kommende Gott	Carl Jatho		
/p. 46-47/ „Die Wahlverwandschaften“	W. Goethe	Aug.	
„Der moderne Mensch“	B. Carneri	Sept.	
Aus Indien	H. Hesse	Okt.	
Peter Camenzind	" "	"	sehr schön.-
Der Gletscher	J. Jensen	"	sehr gut - etwas in die Länge gezogen!—
Handbüchlein der Moral	Epiktet	Nov.	
„Also sprach Zarathustra“	F. Nietzsche	"	
Untersuchung über den menschlichen Verstand	D. Hume	Dec.	
Der Unfug des Lebens	Prentice Mulford	"	
/p. 48-49/ Der grüne Heinrich	G. Keller	1913. Dec.	Sehr viel Lebensweisheit enthaltend.—
Der Tod	Dr. Nothnagel	_____	
		1914.	
„Beethoven“	v. Paul Bekker	Jan.	(Ersten Teil gelesen)

„Aphorismen zur Lebensweisheit“	A. Schopenhauer	“	
Über den Tod	“ “	“	
Religion und Religionen	Otto Pfeleiderer	“	Sehr interessant
„Das Meer“	B. Kellerman		
„Hebräische Balladen“	Else Lasker- Schüler	Feb.	in Dresden gelesen von Sidi
„Der Bogen des Odysseus“	Gerhart Hauptmann	“	bekommen
„Requiem“	R. M. Rilke	März	
„Das Marien-Leben“			in Dresden gelesen von Sidi
Otto Julius Bierbaum	Fritz Droop	“	bekommen
„Die Weise von Liebe & Tod des Cornets Christoph Rilke“	R. M. Rilke		in Dresden gelesen von Sidi
			bekommen
/p. 50-51/			
An den Toren des Lebens	Ernst Hardt	März	Dresden (v. Anny L. geliehen
		“	bekommen)
Der Tunnel	B. Kellermann		Auf der Reise gelesen.
Die chinesische Mauer	Karl Kraus	April	In Janowitz gelesen – unter den
Pro domo et mundo		“	Birken!
„Helene“	I. Turgenjew	“	In Janowitz gelesen – unter den
Lobrede auf Abraham	S. Kierkegaard	“	Birken!
Das Tagebuch des Verführers	Sören Kierkegaard	Mai	B. v. J.
	“ “		“ “ “
Briefe u. Aufzeichnungen aus seinem nachlass	(Das Verhältnis zu seiner Braut)	“	!
Die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge	R. M. Rilke	“	“ “ “
Die Liebe der Magdalena	“ “	“	
Furcht u. Zittern – Wiederholung	S. Kierkegaard	Juni	
Der Augenblick	“ “	“	
„Marie Magdeleine“	M. Maeterlinck		
Auguste Rodin	R. M. Rilke	Juli	wunderschön!
Die Erziehung des Willens	Jules Payot	“	
/p. 52-53/			
Geschichten vom lieben Gott	R. M. Rilke	Aug.	
Über Liebe u. Ehe	Ellen Key	“	
„Gespenster“	H. Ibsen	“	
Faust	Goethe		
“The descent of man“	Ch. Darwin	Okt.	
Moralische Abhandlungen	Plutarch	“	

Jenseits von Gut & Böse Zur Genealogie d. Moral Der geniale Wahnsinn (Studie zum Gadächtnisse Nietzsches) Philosoph & Edelmensch <u>Ethik</u>	F. Nietzsche P. Bjerre Meta Salis- Marschlins <u>B. Spinoza</u>	Nov. " " " "	Ein Beitrag zur Charakteristik Fr. Nietzsches.-
Der junge Nietzsche Friedrich Nietzsche sein Leben u. sein Werk Sechzehn Vorlesungen	Elis. Förster- Nietzsche Raoul Richter	Jan. 1915. Februar	(In Rom gelesen) (Von Anny bekommen – in R. und N. gelesen)
/p. 54-55/ Der einsame Nietzsche	Elis. Förster- Nietzsche	März 1915	Wer Nietzsche <u>ganz</u> kennen lernen will Muss diese ausführliche Biographie lesen! Tiefen Eindruck gemacht!
„Memoiren eines Revolutionärs“	Fürst P. Kropotkin	April	
Chopin	A.Weissmann _____	_____ " _____	Der Styl ist entsetzlich in diesem Buch, den II. Teil wo die Werke besprochen werden (von einem Schwulst u. Affectation in der Ausdruckweise) habe ich nicht auslesen können.
Neue Gedichte Die Geburt der Tragödie (Einiges aus dem Nachlas) Franz Liszt	R. M. Rilke Fr. Nietzsche Julius Kapp	„ Mai "	
Von dem Grundbegriffe der Erkenntniss Von der Logik der Naturwissenschaften	Prof. W. Wundt	Juni " "	Aus Wundts grossen Werk „Logik – eine Untersuchung der Principien der Erkenntniss“ I Bd. 5 Abschnitt u. II. Bd. 3 Abschnitt.
Rosshalde Kleopatra Der letzte Centaur	H. Hesse P. Heyse,	„	Novellen (nicht besonders!-)
/p. 56-57/ "How he told a lie to her husband" "Admirable Bashville" David Strauss Niels Lyhne	Bernard Shaw F. Nietzsche J.P. Jacobsen	„ " Juli	Belle vorgelesen – sehr witzig. <u>Erste</u> „Unzeitgemässe Betrachtung“

Am offenen Meer	A. Strindberg	"	Zur Lebensgeschichte gehörend. -
Entzweit	" "	"	
Einsam	" "	"	
Sanin	M. Artzibaschew	Aug.	
Sprüche u. Widersprüche	Karl Kraus		
Der Schneesturm Die drei Tode	L. N. Tolstoi		
Der Tod des Iwan Illitsch	" "		
Johannes Brahms	Fuller-Maitland	Sept.	
Von Nutzen u. Nachteil der Historie	F. Nietzsche	"	
Über Wahrheit u. Lüge Philosophie im trag. Zeitalter der Griechen	" "		
/p. 58-59/			
Der Sündenbock	Strindberg	Okt.	(moderne Erzählungen)
Das Richtfest	" "	"	
Schopenhauer als Erzieher	Nietzsche		-III. u. IV. Unzeitgemässe Betrachtung –
Richard Wagner in Bayreuth,	" "	"	(wundervoll)
Der Fall Wagner	" "	"	
Nietzsche contra Wagner „Frau Beate und ihr Sohn“	A. Schnitzler	Dec.	
„Reigen“	" "	"	
„Der Jungling“	F.M. Dostojewski		III. Bde.
		<u>1916.</u>	
Politische Schriften	F.M. Dostojewski	Jan.	
„Das Gänsemännchen“	J. Wassermann	Febr.	
Das Exemplar	Annette Kolb	März	
/p. 60-61/			
„Wir sind“ (Gedichte)	Werfel	März	
Der Tod des Tizian	Hoffmannsthal	April	-wundervoll-
Der Sohn einer Magd	A. Strindberg	Mai	
Die Entwicklung einer Seele	" "	Juni	(grossartig!)
Die Brüder Karamasoff	F. M. Dostojewski	Juli	
Menschliches	Fr. Nietzsche	"	
Allzumenschliches (Bd. I.)	" "	"	
Die Beichte eines Toren	A. Strindberg		
„Ewige Gefährten“	D. Mereškowski	Aug____	Vom Nesterl bekommen. Enthaltend die Kapiteles: 1. Akropolis 2. Mark

			Aurel 3. Plinius d.j. 4. Cervantes 5. Montaigne 6. Goethe 7. Byron 8. Flaubert 9. Turgenjew 10. Dostojewskij 11. Gončarov 12. Puškin.
Menschliches	Fr. Nietzsche	Sept	
Allzumenschliches (Bd. II.)			
Die Vaterlandslosen	Hermann Bang	„	
(Roman)		„	
Die Schwestern (Novellen)	Jakob Wassermann		
/p. 62-63/			
„Der Revisor“	Gogol	Okt.	(in Janowitz gelesen)
„Gutsbesitzer aus der alter Zeit“	„ „	„	
„Taraß Bulba“	„ „	„	
Gustav Mahler	Guido Adler	Nov.	
„Dämmereelen“	Arthur Schnitzler	„	
„Elga“	Gerhardt	„	
	Hauptmann		
„Goethes Briefwechsel mit einem Kind“	(Bettina Arnim)	„	
„Zwei Menschen“	Richard Dehmel	Dec.	
„Ecce homo“	Fr. Nietzsche	„	
„Inferno“	Dante Alighieri	„	in englischer Übersetzung.
„La Renaissance“	Comte de Gobineau	„	
„A Christmas Carol“	Charles Dickens	„	
„Lola Montez“	J. Aug. Lux		(Didi vorgelesen)
/p. 64-65/			
Briefe von	F. M. Dostojewskij	1917.	
Arabische Nächte	Hans Bethge	Jan	(Übertragungen aus d. arabischen Lyrik)
		„	
Hygiene der Nerven u. des Geistes	Prof.dr. Aug. Forel	„	
„Gitanjali“	Rabindranath Tagore	„	(Gedichte – Sangesopfer)
		„	
„Goethes Briefwechsel mit einem Kind“	Bettina v. Arnim		
„Die Gündelode“	Bettina v. Arnim	Febr.	
„Jean Christophe“	Romain Rolland	März	
„Gastmahl“	Platon	Mai	
„Gespenster“	H. Ibsen	Juni	
Vergleichende Lebensbeschreibungen	Plutarch	Juli	
		„	

Kreutzer Sonate	Tolstoi	Aug	
Anna Karenina	" "		
Sittlichkeit u. Kriminalität	Karl Kraus	"	
/p. 66-67/			
Apologie – Kriton	Platon	Sept.	
Phaidon	" "	"	
Musikgeschichte	Riemann		
Aus einem Totenhaus	F. M. Dostojewski	Okt.	
Zwei Menschen	Richard Voss	Nov.	(auf der Reise gelesen, sonst wäres nicht gegangen!!! —)
Exzentrische Novellen	Herman Bang	"	
Britannicus	Y. Racine	"	
Phèdre	" "	"	
Jocelyn	Lamartine	"	
Selbstbetrachtungen	Marc Aurel	"	
„Le Tartuffe“	Molière	"	
„L'Ingénér“	Voltaire	Dec.	
„Candide“	" "	"	
„Micromégas“	" "	"	
„Le Misanthrope“	Moliere	"	
„Le Cid“	P. Corneille	"	
Ausgewählte Briefe	von F. Nietzsche	"	
/p. 68-69/			
„Der kleine Johannes“	Frederik van Eeden	1918! Jänner	Von Nesterl zu Weihnachten bekommen – ein sehr originelles u. stellenweise ganz herrliches Buch!
6 Novellen von Onegin	I. P. Jacobsen Puschkin	Februar	
Beethoven	Romain Rolland	"	(Agram)
Geschlecht & Charakter	Dr. Otto Weininger	März	—
In der alten Sonne	Hermann Hesse	April	—
Totentanz	A. Strindberg	Juni	
Johannes der Wanderer	Frederik van Eeden	"	(Janowitz)
Pandora	Goethe	-	
Helena (Faust II Teil)			K. Kraus vorgelesen
„Über die Freiheit des menschlichen Willens“	A. Schopenhauer	Juli	„Die beiden Grundprobleme der Ethik“
„Über das Fundament der Moral“		"	
Libesbriefe der	Schwester	"	aus dem Portugiesische.

„Über den Willen in der Natur“	Marianne A. Schopenhauer	August	(Našice)
„Über das Sehen und die Farben“	„ „	„	
/p. 70-71/ „Erinnerungen“	A. Herzen	Sept.	
„Die Welt als Wille u. Vorstellung“	A. Schopenhauer	Okt.	Ganz im Banne dieses grossen Geistes stehe ist nun! —
„Ellen Key“	L. Nyström-Hamilton	„	
Durch Irren z. Glück	Fr. Hebbel (Tagebuchblätter)	Nov.	Budapest
Nachts	Karl Kraus	Dec. 1919.	
Paganini	Julius Kapp	Jänner	
„Die Dämonen“	Dostojewskij	„	
Gustav Mahler	Richard Specht	Februar	
Berlioz	Julius Kapp	„	
Chopin	Huneker	März	Zagreb bei Schulz gelesen
Romeo & Julia	Shakespeare	April	Našice
„Oblomow“	I. Gončarow	Mai	-
Le Roi Voltaire	Aresène Houssaye	„	-
Hanneles Himmelfahrt	Gerhart Hauptmann	„	-
/p. 72-73/ Siècle de Louis XIV.	Voltaire	Juni	Našice
Über Philosophie u. ihre methode	A. Schopenhauer	„	Habe auch wieder die „Welt als Wille u. Vorstellung“ zum 2 mal zu lesen begonnen!
Über Religion	„ „	„	
Kritik der Kantischen Philosophie	„ „	„	
Zur Philosophie und Wissenschaft der Natur	„ „	„	
„Terakoya“ und Asagao	Takeda Izumo Kakashi = Shujin	„	Japanische Dramen
Hyperion	Hölderlin	Juli	in Janowitz
Der arme Heinrich	G. Hauptmann	„	
Elle et Lui	George Sand	Aug	
Le temple enseveli	M. Maeterlinck	„	
Poems in prose	O. Wilde		
Die letzten Tage d. Menschheit	K. Kraus	Sept.	

Le repos du septieme jour	P. Claudel	"	
Salome	O. Wilde	"	
Der Meister v. Palmira	A. Wilbrandt	"	
<u>/p. 74-75/</u>			
Die Erniedrigten u. die Beleidigten	F. M. Dostojevski	Okt.	Janowitz
Les heures claires	E. Verhaeren	"	(V. prachtvoll!)
Helle Nächte	Dostojevski	"	
Das ist die Hunde	P. Claudel	Nov.	
Sören Kierkegaard u. die Philosophie der Innerlichkeit	Th. Haecker		
Faust I. u. II. Teil	Goethe		
Die Krankheit z. Tode	S. Kierkegaard	Dec.	
Karl Kraus u. sein Werk	L. Liegler		
La multiple splendeur	E. Verhearen		
<u>Der Begriff der Angst</u>	<u>S. Kierkegaard</u>	_____	
Neudeutschland u. Versailles	Saager	1920. Jänner	Dresden
Das Mißtrauen	Grumbach		
Zur Beurteilung d. Deutschen Kriegführung	Foerster		politische
Die Intellektuellen u. der Sozialismus	Ortner		Broschuren
Die Deutsch-bolschewitische Verschwörung	Kurt Eisner	Februar	
Schuld u. Sühne	" "		
<u>/p. 76-77/</u>			
Freiheit den Serben, Kroaten u. Slovenen	M. Grba	Febr.	Dresden
Meine Erlebnisse in Deutschland vor dem Kriege	Dr. Nippold		
Zur Kritik der deutschen Intelligenz	Hugo Ball	März	Janowitz
Le feu	H. Barbusse	"	/himmlisch/
Die Weltwanderer	K. Gjellerup	April	Felsö-Elefánt
		"	(Idée zu einer Oper)
De Profundis	O. Wilde	"	

Jesus v. Nazareth wie wir ihn heute sehen	Daab	„	Janowitz
Schriften (Briefe)	Novalis		„
Sammlung von Liebesbriefen			
Richard Strauss	Steinitzer	Mai	Našice
Einübung im Christentum	S. Kierkegaard	—	/Ungemein tiefen Eindruck gemacht/
Der Narr in Christo	G. Hauptmann	Juni	
Der Prophet			
Euthyphron, Laches, Hippias	Platon	„	
Der Satz vom Grunde	Schopenhauer	„	
/p. 78-79/		1920.	
Memoiren einer Sozialistin	Lily Braun	Juli	(Erstes Teil „Lehrjahre“)
Terrorismus & Kommunismus	K. Kautsky	Aug.	
Memoiren einer Sozialistin	Lily Braun	Okt.	in Amsckal. berg (Zweiter Teil Kampffahre) weniger gut!
<u>Stufen</u>	<u>Morgenstern</u>	Nov.	(von Okt zu lesen bekommen.-)
Briefwechsel	Robert & Elizabeth Browning	1921. Februar	/Našice/
Goethes Gespräche mit	Eckermann	März	-
Die Moral der Musik	Kassner	Mai	(Janowitz)
Les grands initiés	E. Schuré	Juli-Aug.	Našice (fabelhaft)
Clarté	Henri Barbusse	„ „	
Karl Kraus	Berthold Viertel	Nov.	Dresden
Das Übersinnliche in Kunst u. Mythos	E. Wolfram	Okt.	„ in der Klinik gelesen

**Prilog 2. Abecedni popis autora/autorica čija je djela Dora Pejačević
čitala od 1902. do 1921.¹**

- Aanrud, Hans (1863-1953) norveški pisac (1)
Abelard, Petar (1079-1142) francuski svećenik i filozof (1)
Adler, Guido (1855-1941) češko-austrijski muzikolog i pisac (1)
Alcoforado, Mariana (1640-1723) portugalska redovnica (1)
Altenberg Peter / Richard Engländer (1859-1919) austrijski pisac (2)
Arcibašev, Mihail Petrovič (1878-1927) ruski pisac (1)
Annim, Bettina von, rođ. Elisabeth Brentano (1785-1859) njemačka spisateljica (2)
Assmus, Burghard (1855-1950) njemački pisac (1)
Audoux, Marguerite (1863-1937) francuska spisateljica (1)
Augustin, Aurelije (354-430) rimski teolog (1)
Aurelije, Marko (121-181) rimski car i filozof (1)
Ball, Hugo (1886-1927) njemački pjesnik (1)
Bang, Herman (1857-1912) danski pisac i novinar (2)
Barbusse, Henri (1873-1935) francuski pisac i pacifist (2)
Barret- Browning, Elizabeth (1806-1861) engleska pjesnikinja (1)
Browning, Robert (1812-1889) engleski književnik (1)
Bekker, Paul (1882-1937) njemački glazbeni kritičar (1)
Benson, Edward Frederic (1867-1940) engleski pisac (2)
Benson, Robert Hugh (1871-1914) engleski pisac (1)
Bethge, Hans (1876-1946) njemački pjesnik i pisac (1)
Bjerre, Poul (1876-1964) švedski psihijatar (1)
Bölsche, Wilhelm (1861-1939) njemački pisac i publicist (1)
Bossuet, Jacques-Bénigne (1627-1704) francuski teolog i biskup (2)
Brachvogel, Albert Emil (1824-1878) njemački pisac (1)
Braun, Lily (1865-1916) njemačka spisateljica i socijalistkinja (2)
Buddha, Gótama (563 p.ne. – 483 p.n.e) indijski mislilac (1)
Frances Hodgson Burnett (1849-1924) engleska spisateljica (1)
Carlyle, Thomas (1795-1881) škotski povjesničar (1)
Carneri, Bartholomäus (1821-1909) austrijski pisac i filozof (1)
Chamberlain, Houston Stewart (1855-1927) njemačko-engleski pisac (2)
Channing, William Ellery (1780-1842) američki teolog i propovjednik (1)

¹ Broj u zagradi na kraju označava koliko je djela Dora Pejačević pročitala od pojedinih autora/ica.

- Chantepleure, Guy (1870-1951) francuski pisac (2)
Claudé, Paul (1868-1955) francuski pisac i diplomat (2)
Coppée, François (1842-1908) francuski pisac (1)
Corelli, Marie (1855-1924) britanska spisateljica (4)
Corneille, Pierre (1606-1684) francuski pisac (1)
Coulevain, Pierre de (1853-1927) francuski pisac (4)
Craven, Pauline Marie (1808-1891) francuska spisateljica (2)
Čehov, Anton Pavlovič (1860-1904) ruski pisac (2)
Daab, Friedrich (1870-1935) njemački teolog (1)
Dahn, Felix (1834-1912) njemački pisac i pravnik (3)
Alighieri, Dante (1265-1321) talijanski pisac (1)
Darwin, Charles (1809-1882) engleski biolog (1)
Darwin, Francis (1848-1925) engleski botaničar (1)
Daudet, Alphonse (1840-1897) francuski pisac (3)
Dehmel, Richard (1863-1920) njemački pisac (1)
Dickens, Charles (1812-1870) engleski pisac (1)
Dostojevski, Fjodor Mihajlovič (1821-1881) ruski pisac (10)
Drewnowski, Arthur (1865-1935) njemački filozof (1)
Ebner-Eschenbach, Marie von (1830-1916) austrijska spisateljica (1)
Ebers, Georg Moritz (1837-1898) njemački egiptolog i pisac (2)
Eckermann, Johann Peter (1792-1854) njemački pisac (1)
Eckhel, Anna Hilaria von (1873-1948) njemačko-austrijska spisateljica (1)
Eeden, Frederik van (1860-1932) nizozemski pisac i psihijatr (2)
Eisner, Kurt (1867-1919) njemački novinar i političar (2)
Eliot, George / Mary Anne Evans (1819-1880) engleska spisateljica (1)
Emerson, Ralph Waldo (1803-1882) američki pisac (4)
Epiktet (55-135) grčki filozof (1)
Ernst, Otto (1862-1926) njemački pisac (1)
Feuchtersleben, Ernst (1806-1849) austrijski liječnik i pisac (1)
Feuillet, Octave (1821-1890) francuski pisac (2)
Florenz, Karl (1865-1939) njemački japanolog (1)
Foerster, Friedrich Wilhelm (1869-1966) njemački sveučilišni profesor filozofije (1)
Fogazzaro, Antonio (1842-1911) talijanski pisac (1)
Forel, Auguste (1848-1931) švicarski psihijatar (1)
Förster-Nietzsche, Elisabeth (1846-1935) njemačka spisateljica, Nietzscheova sestra (2)
Fowler, Ellen Thorneycroft (1860-1929) engleska spisateljica (2)
France, Anatole / Jacques Anatole François Thibault (1844-1924) francuski pisac (1)

- Frenssen, Gustav (1863-1945) njemački pisac (6)
Garbe, Richard (1857-1927) njemački indolog (1)
Gautier, Theophile (1811-1872) francuski pisac i publicist (1)
Geijerstam, Gustaf af (1858-1909) švedski pisac (1)
Gercen (Hercen), Aleksandar Ivanovič (1812-1870) ruski pisac i mislilac (1)
Girardin, Émile de (1806-1881) francuski novinar i političar (1)
Gjellerup, Karl Adolf (1857-1919) danski pisac (1)
Glyn, Elinor (1864-1943) britanska spisateljica (2)
Gobineau, Arthur de (1816-1882) francuski pisac (1)
Goethe, Johann Wolfgang (1749-1832) njemački pisac (8)
Gogolj, Nikolaj Vasiljevič (1809-1852) ruski pisac (3)
Gončarov, Ivan Aleksandrovič (1812-1891) ruski pisac (1)
Gratry, Auguste Joseph Alphonse (1805-1872) francuski teolog (1)
Grba, Milovan (1881-1941) gimnazijski profesor i političar iz Hrvatske (1)
Grumbach, Salomon (1884-1952) njemački socijaldemokratski novinar i političar (1)
Gulden, Erica H., spisateljica drame *Ach, ich armer Narre* (1)
Gunter, Archibald Clavering (1847-1907) američki pisac (1)
Hebbel, Friedrich (1813-1863) njemački pisac (1)
Haeckel, Ernst (1834-1919) njemački zoolog i filozof (1)
Haecker, Theodor (1879-1945) njemački pisac (1)
Hamsun, Knut / Knud Pedersen (1859-1952) norveški pisac (1)
Hardt, Ernst (1876-1947) njemački pisac (2)
Harnack, Adolf (1851-1930) njemački teolog (1)
Harraden, Beatrice (1864-1936) engleska spisateljica (1)
Hartleben, Otto Erich (1864-1905) njemački pisac (1)
Hauptmann, Gerhart (1862-1946) njemački pisac (6)
Haushofer, Max (1840-1907) njemački ekonomist i pisac (1)
Hearn, Lafcadio (1850-1904) irsko-japanski pisac (1)
Heloize (1101-1164) francuska redovnica (1)
Herczeg, Ferenc (1863-1954) mađarski pisac (1)
Hesse, Hermann (1877-1962) njemački pisac (4)
Heyking, Elisabeth von (1861-1925) njemačka spisateljica (2)
Heyse, Paul (1830-1914) njemački pisac (2)
Hichens, Robert Smyte (1864-1950) engleski pisac (1)
Hilty, Carl (1833-1909) švicarski filozof, pravnik i pisac (1)
Hofmannstahl, Hugo von (1874-1929) austrijski pisac (2)
Hölderlin, Friedrich (1770-1843) njemački pisac (1)

- Hope, Anthony (1863-1933), engleski pisac (1)
- Hope, Laurence / Adela Florence Nicolson (1865-1904) engleska pjesnikinja (1)
- Housman, Laurence (1865-1959) engleski pisac i ilustrator (1)
- Houssaye, Aresène (1815-1896) francuski pisac (1)
- Huggenberger, Alfred (1867-1960) švicarski pisac (1)
- Hume, David (1711-1776) škotski filozof (1)
- Huneker, Jemes (1857-1921) američki glazbeni kritičar (1)
- Hungerford, Margaret Wolfe (1855-1897) irska spisateljica (2)
- Huxley, Thomas Henry (1825-1895) engleski biolog i pisac (1)
- Ibsen, Henrik (1828-1906) norveški pisac (9)
- Jacobsen, Jens Peter (1847-1885) danski pisac (2)
- János, Arany (1817-1882) mađarski pisac (1)
- Jatho, Carl (1851-1913) njemački evangelički pastor (1)
- Jensen, Johannes (1873-1950) danski pisac (1)
- Jerome, Jerome Klapka (1859-1927) engleski pisac (3)
- Jerusalem, Wilhelm (1854-1923) austrijski filozof (2)
- Kant, Immanuel (1724-1804) njemački filozof (3)
- Kapp, Julius (1883-1962) njemački glazbeni biograf (4)
- Kassner, Rudolf (1873-1959) austrijski pisac (1)
- Kautsky, Karl Johann (1854-1938) njemačko-češki marksist i filozof (1)
- Keller, Gottfried (1819-1890) švicarski pisac (1)
- Keller, Otto (1875-1931) njemački povjesničar glazbe (1)
- Keller, Helen (1880-1968) američka aktivistkinja i spisateljica (1)
- Kellermann, Bernhard (1879-1951) njemački pisac (4)
- Keppler, Paul Wilhelm von (1852-1926) njemački biskup i teolog (1)
- Key, Ellen, (1849-1926) švedska spisateljica (7)
- Kierkegaard, Søren (1813-1855) danski filozof (9)
- Kipling, Rudyard (1865-1936) engleski pisac (1)
- Klein, Abbé Felix (1862-1953) francuski pisac (1)
- Kolb, Annette (1870-1967) njemačka spisateljica i pacifistkinja (1)
- Kropotkin, Petar (1842-1921) ruski anarhist i pisac (1)
- Kraus, Karl (1874-1936) austrijski pisac (6)
- Lagerlöf, Selma (1858-1940) švedska spisateljica (2)
- Lamartine, Alphonse de (1790-1869) francuski pisac i političar (1)
- Langenscheidta, Paul / Erwin Rex (1860-1925) njemački pisac (1)
- Lasker-Schüler, Else (1869-1945) njemačko-židovska spisateljica (1)
- Lauff, Josepf von (1855-1933) njemački pisac (1)

- Lavedan, Henri (1859-1940) francuski pisac (1)
Leblanc, Georgette (1869-1941) francuska glumica i spisateljica (1)
Lehen, Edouard (1807-1867) francuski svećenik (1)
Liegler, Leopold (1882-1949) austrijski kritičar i pisac (1)
Loti, Pierre / Julien Viaud (1850-1923) francuski pisac (1)
Lux, Joseph August (1871-1947) austrijski pisac i povjesničara umjetnosti (1)
Lyall, Edna /Ada Ellen Bayly (1857-1903) engleska spisateljica (2)
Maeterlinck, Maurice (1862-1949) belgijski pisac (10)
Maitland, Johan Alexander Fuller (1856-1936) britanski glazbeni kritičar (1)
Mann, Thomas (1875-1955) njemački pisac (2)
Mathers, Helen Buckingham (1853-1920) engleska spisateljica (2)
Maurier, George du (1834-1896) francusko-engleski pisac i karikaturist (1)
Merežkovski, Dimitrije Sergejivič (1865-1941) ruski pisac i mislilac (1)
Méry, Joseph (1797-1866) francuski pisac (1)
Meysenburg, Malwida Freiin von (1816-1903) njemačka spisateljica (1)
Michaelis, Karin (1872-1950) danska spisateljica i novinarka (4)
Molière, Jean Baptiste Poquelin (1622-1673) francuski dramatičar (2)
Morgenstern, Christian (1871-1914) njemački pisac i prevoditelj (1)
Mulford, Prentice (1834-1891) američki pisac (2)
Multatuli / Eduard Douwes Dekker (1820-1887) nizozemski pisac (1)
Nell, Otto / Hanna O'Donnell (1874-1936) austrijska spisateljica (1)
Nietzsche, Friedrich (1844-1900) njemački filozof (17)
Nippold, Otfried (1864-1938) švicarsko-njemački pravnik i pisac (1)
Norris, William Edward (1847-1925) engleski pisac (1)
Nothnagel, Hermann (1841-1905) njemački liječnik i bečki profesor medicine (1)
Novalis, Friedrich Freiherr von Hardenberg (1772-1801) njemački pisac i filozof (1)
Nyström-Hamilton, Louise (1838-1917) švedska spisateljica (1)
Ohorn, Anton (1846-1924) njemačko-češki pisac (1)
Ortner, Eugen (1890-1947) njemački pisac (1)
Ouida / Maria Louise Ramé (1839-1908) engleska spisateljica (1)
Payot, Jules (1859-1939) francuski pedagog (1)
Pfleiderer, Otto (1839-1908) njemački protestanski teolog (1)
Pfordten, Hermann Ludwig (1857-1933) njemački muzikolog i pisac (1)
Platon (427 p.n.e. - 347 p.n.e) grčki filozof (7)
Plutarh (45-120) grčki povjesničar (2)
Prohászka, Ottokár (1858-1927) mađarski teolog i biskup (2)
Puškin, Aleksandar Sergejevič (1799-1837) ruski pisac (1)

- Quadrupani, Carlo Giuseppe (1740-1807) talijanski svećenik i propovjednik (1)
Racine, Jean (1639-1699) francuski dramatičar (2)
Reuter, Gabriele (1859-1941) njemačka spisateljica (1)
Reynès-Monlaur, Marie (1866-1940) francuska spisateljica (1)
Richter, Raoul (1871-1912) njemački profesor filozofije (1)
Riemann, Hugo (1849-1919) njemački muzikolog (1)
Rilke, Rainer Maria (1875-1926) austrijski pjesnik i pisac (8)
Ritter, Anna (1865-1921) njemačka pjesnikinja (1)
Rod, Édouard (1857-1910) francusko-švicarski pisac (1)
Rolland, Romain (1866-1944) francuski pisac i povjesničar glazbe (2)
Rosebery, Lord (Archibald) (1847-1929) britanski političar i pisac (1)
Rosegger, Petera (1843-1918) austrijski pisac (1)
Rostand, Edmond (1868-1918) francuski pisac (4)
Ruskin, John (1819-1900) engleski kritičar i slikar (2)
Saager, Adolf (1879-1949) njemačko-švicarski pisac i novinar (1)
Sabatier, Paul (1858-1928) francuski svećenik i povjesničar (1)
Sales, St. François de (1567-1622) švicarski biskup (1)
Salis-Marschlins, Barbara Margareth von (1855-1929) švicarska filozofkinja (1)
Sand, George / Aurore Dupin Dudevant (1804-1876) francuska spisateljica (1)
Sandeau, Jules (1811-1883) francuski pisac (1)
Scheffel, Joseph Victor von (1826-1886) njemački pisac (2)
Schiller, Friedrich (1759-1805) njemački pisac (4)
Schmidt, Leopold (1860-1927) njemački povjesničar glazbe (1)
Schnitzler, Arthur (1862-1931) austrijski pisac (4)
Schopenhauer, Arthur (1788-1860) njemački filozof (11)
Schumann, Robert (1810-1856) njemački skladatelj (1)
Schuré, Édouard (1841-1929) francuski pisac (1)
Schwabe, Toni (1877-1951) njemački pisac (1)
Scott, Sir Walter (1771-1832) škotski pisac (2)
Shakespeare, William (1564-1616) engleski pisac (11)
Shaw, Bernard (1856-1950) irski pisac (2)
Sombart, Werner (1863-1941) njemački sociolog i ekonomist (1)
Specht, Richard (1870-1932) austrijski pisac i muzikolog (1)
Spinoza, Baruch de (1632-1677) nizozemski filozof (1)
Steinitzer, Max (1864-1936) njemački muzikolog i pisac (1)
Storm, Theodor (1817-1888) njemački pisac (1)
Strindberg, August (1849-1912) švedski pisac (8)

- Südermann, Hermann (1857-1928) njemački pisac (2)
Tagore, Rabindranath (1861-1941) indijski pjesnik i pisac (1)
Takeda, Izumo (1691-1756) japanski pisac (1)
Tégnera, Esaiasa (1782-1846) švedski pisac (1)
Tennyson, Alfred (1809-1892) engleski pjesnik i pisac (2)
Thackeray, William (1811-1863) engleski pisac (1)
Tolstoj, Lav Nikolajevič (1828-1910) ruski pisac (8)
Trine, Ralph Waldo (1866-1958) američki mistik (1)
Thorn, Guy (1876-1923) engleski pisac (1)
Thun-Salm, Gräfin Christian (1859-1935) austrijsko-češka spisateljica (1)
Toscana, Luise von (1870-1947) austrijska princeza (1)
Turgenjev, Ivana Sergejevič (1818-1883) ruski pisac (1)
Verhaeren, Émile (1855-1916) belgijski pjesnik (2)
Viertel, Berthold (1885-1953) austrijski pisac (1)
Voltaire, François-Marie Arouet (1694-1778) francuski filozof i pisac (4)
Voss, Richard (1851-1918) njemački pisac (1)
Wagner, Richard (1813 -1883) njemački skladatelj (2)
Wassermann, Jakob (1873-1934) njemačko-židovski pisac (2)
Weber, Friedrich Wilhelm (1813-1894) njemački pjesnik i političar (2)
Weininger, Otto (1880-1903) austrijski filozof (1)
Weissmann, Adolf (1872-1948) austrijski kompozitor i dirigent (1)
Werfel, Franz (1890-1945) austrijski pisac (1)
Wilbrandt, Adolf (1837-1911) njemački pisac (1)
Wilde, Oscar (1854-1900) engleski pisac (7)
Wolff, Ernst Victor (1886-1961) njemački glazbenik (1)
Wolfram, Elise (1868-1942) njemačka teozofkinja i spisateljica (1)
Wundt, Wilhelm (1832-1920) njemački psiholog i filozof (1)
Zahn, Ernst (1867-1952) švicarski pisac (1)
Zola, Émile (1842-1902) francuski pisac (1)

Summary

“BOOKS I HAVE READ” DORA PEJAČEVIĆ AS AN INDIVIDUAL READER

The composer Dora Pejačević (1885-1923) was born in Budapest, but she grew up in a family palace in Našice where she composed most of her compositions. The most important piece of her compositions is her *Symphony in F Sharp Minor for Full Orchestra Op. 41*. (1916/7; 1920). The first performance of her *Symphony* was in Dresden in February 1920, conducted by Edwin Lindner. Dora Pejačević had a great passion for books and reading, so she recorded all the books she was reading in her reading diary - *My Book Record*. *My Book Record* was a printed notebook which contains three parts: *Books I have read*, *Books I wish to read* and *Books worth reading*.

In this article the author analyses this reading diary, which Dora Pejačević was writing between 1902. and 1921. From perspective of the history of reading the author analyses: what, how much, when, where and how the composer was reading. The author puts the books and the writers from the reading diary in several categories: books according to the language and themes, writers according to their sex and nationality. In the supplement to the article the author gives a transcription of the biggest part of the composer's reading diary which was named *Books I have read*.

Key words: Dora Pejačević, history of reading, individual reading, reading diary, books, literature, philosophy, music, Našice.

